

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ANALÝZA BĚŽNÉ MLUVY VE VYBRANÝCH ZÁPADOČESKÝCH
LOKALITÁCH

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Maturová, Ph.D.

Autor práce: Pavla Kvardová

Studijní obor: BOH-AJL

Ročník: 3.

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2014

.....
Pavla Kvardová

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat Mgr. Markétě Maturové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a především za její trpělivost a vstřícnost.

Dále děkuji své rodině za podporu během celého studia.

Anotace

Tématem bakalářské práce je analýza běžné mluvy v obcích jihozápadočeské nářeční podskupiny. Autorka se zaměří na okruh západočeský, provede podrobný jazykový rozbor vybraných textů (přepsaných nahrávek staré generace), zhodnotí mluvenostní, případně nářeční jevy. Cílem bakalářské práce je posoudit míru zachovalosti nářečí a vliv obecné češtiny.

Annotation

The subject of bachelor thesis is an analysis of common spoken language in communities of southwest dialectal subgroup. The author aims to the west bohemian circuit and accomplishes detailed language analysis of chosen texts (transcribed recordings of old generation) and evaluates spoken, or vernacular, phenomena. The aim of the bachelor thesis is to consider amount of preservation of dialects and the influence of spoken language.

OBSAH

Úvod	7
Metodologie	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Dialektologie.....	9
1.1 Nejvýznamnější dialektologové a dialektologické práce	9
2. Národní jazyk, jeho útvary a poloutvary	11
2.1 Národní jazyk	11
2.2 Útvary a poloutvary národního jazyka	11
3. Přehled nářečí českého jazyka	15
3.1 Rozdělení nářečí.....	15
3.2 Územní vyhranění podskupin z českých nářečí v užším slova smyslu	17
4. Hláskoslovné a tvaroslovné znaky	19
4.1 Příznakové rysy jihozápadočeských nářečí	19
4.2 Společné znaky českých nářečí v užším slova smyslu.....	22
5. Obce	25
II. PRAKTICKÁ ČÁST	26
1. Hláskoslovný a tvaroslovný rozbor.....	26
1.1 Celočeské jevy.....	26
1.1.1 Hláskoslovné znaky	26
1.1.2 Tvaroslovné znaky	29
1.2 Nářeční rysy příznakové.....	30
1.2.1 Hláskoslovné rysy	30
1.2.2 Tvaroslovné rysy	31
1.3 Shrnutí	32
2. Lexikální rozbor	34

2.1 Text č. 1	34
2.2 Text č. 2	36
2.3 Text č. 3	38
2.4 Text č. 4	39
2.5 Text č. 5	41
2.6 Shrnutí	43
Závěr	44
Seznam literatury	46
III. PŘÍLOHY	48

Úvod

Bakalářská práce se zabývá analýzou běžné mluvy ve vybraných západočeských lokalitách, konkrétně v obcích spadajících do jihozápadočeské nářeční podskupiny. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část začíná metodologií, kde uvádím základní informace o vybraných textech a primární knižní zdroje. Druhá v pořadí je kapitola s názvem Dialektologie, která obsahuje definici tohoto pojmu a zmiňuji zde i nejvýznamnější dialektology a dialektologické práce. Ve třetí kapitole se zabývám národním jazykem, jeho útvary a poloútvary, tedy spisovným jazykem, běžnou mluvou, tradičním teritoriálním dialektem, interdialektem, obecnou češtinou a dalšími. Čtvrtá kapitola obsahuje rozdělení nářečí do skupin a podskupin podle F. Cuřína, A. Lamprechta a J. Běliče. Dále jsou zmíněny hlavní společné znaky českých nářečí v užším smyslu a jihozápadočeské nářeční podskupiny, u které uvádím pojetí F. Cuřína i J. Běliče. Tato kapitola je zakončena územním vyhraněním podskupin z českých nářečí v užším smyslu. Kapitola pátá shrnuje hláskoslovné a tvaroslovné rysy příznakové a společné pro česká nářečí v užším slova smyslu. Poslední kapitola v teoretické části obsahuje základní informace ke každé obci, ze které pochází jednotliví mluvčí analyzovaných textů.

V praktické části jsem provedla hláskoslovný, tvaroslovný a lexikální rozbor textů. Jako první jsou zmíněny hláskoslovné a tvaroslovné rysy celočeské, následují znaky charakteristické pro jihozápadočeskou podskupinu. Po rozborech následuje pro přehlednost shrnutí všech jevů, které se v textech vyskytly. Poslední částí druhé poloviny práce je pak lexikální rozbor, kde jsou vybrané výrazy vysvětleny a řazeny v abecedním pořadí. Cílem bakalářské práce je posoudit zachovalost jak celočeských rysů, tak i nářečních jevů jihozápadočeských.

Metodologie

Pro svou bakalářskou práci jsem měla k dispozici již přepsané nahrávky staré generace, které zpracovali bývalí studenti Katedry českého jazyka a literatury PF JU. Texty jsou následně upraveny podle *Českých nářečních textů* od A. Lamprechta.

Přepsané nahrávky jsou očíslovány v abecedním pořadí, podle místa bydliště informátorů, od jedné do pěti. Mluvčími jsou František Grassel, Josef Štěrba, Josefa Kozlová, Marie Homolková a Marie Primasová. U všech informátorů známe jejich jméno, místo bydliště a rok narození. Jednotlivé řádky v textech jsou pro větší přehlednost očíslovány.

Jedná se o informátory narozené mezi roky 1903-1913. Mluvčí pochází zokresů Klatovy, Strakonice a Plzeň-jih. V analyzovaných textech je jasně zřetelná zchovalost nářečních jevů.

Při zpracování teoretické části textu jsem využila především *Stylistiku češtiny* od J. Chloupka, *Vývoj českého jazyka a dialektologie* od F. Cuřína, *Nástin české dialektologie* od J. Běliče a *Úvod do české dialektologie* od Z. Holuba a M. Janečkové.

Hláskoslovný a tvaroslovný rozbor praktické části je proveden především podle *Nástinu české dialektologie* od J. Běliče a *Vývoje českého jazyka a dialektologie* od F. Cuřína, ze kterých jsem čerpala již v teoretické části, a *Vybraných kapitol z fonetiky a fonologie* od B. Junkové. Lexikální rozbor jsem zpracovala pomocí *Českého jazykového atlasu* od J. Balhara, *Etymologického slovníku jazyka českého* od V. Machka a *Slovníku spisovného jazyka českého* od B. Havránka.

Problematikou jihozápadočeské nářeční podskupiny se zabývají i některé bakalářské práce studentů FF JU. Za nejzdařilejší práce považuji *Analýzu nářečí v obci Bechyňská Smoleč* od L. Janečkové a *Běžnou mluvu v obci Bolešiny* od E. Sommerové, kterými jsem se také částečně inspirovala.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Dialektologie

J. Bělič (1972: 5) uvádí, že „*dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin; přeneseně se užívá označení dialektologie též pro odborné zpracování nespisovné mluvy a jejich růzností ve větších nebo menších oblastech.*“

F. Cuřín (1977: 157) pak dialektologii popisuje jako „*odvětví jazykovědy, které se zabývá studiem nářečí, dialektů. Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymezitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku.*“

1.1 Nejvýznamnější dialektologové a dialektologické práce

Jako samostatná jazykovědná disciplína s vlastní metodikou se česká dialektologie začala utvářet teprve v polovině 19. století. První soubornou prací o českých a slovenských nářečích jsou *Základové dialektologie československé* od A. V. Šambery (1864). Další významnou studií, která se vztahuje jen k nářečím na Moravě a v české části Slezska, je dvojdílná *Dialektologie moravská* od F. Bartoše (1886 a 1895), kterou po stránce lexikální doplňuje jeho *Dialektický slovník moravský* (1906).

Zpočátku se dialektologové omezovali na pouhé shromáždění a utřídění nářečního materiálu. Teprve koncem 19. století přistoupili i k jeho analýze a výkladu. Badatelé se věnovali především hláskosloví a tvarosloví, zatímco tvoření slov a skladba byly celkem opomíjeny.

V české dialektologii sehrála významnou úlohu tzv. „brněnská škola“, spjatá se jmény B. Havránka a F. Trávníčka a soustředěná kolem dialektologické komise při Matici moravské. Z okruhu této školy vyšli autoři mnoha významných monografií. Pro užší oblasti Čech jsou významné práce J. Voráče a S. Utěšeného. (Holub: 1993: 7) Mezi jejich nejvýznamnější díla patří *Česká nářečí jihozápadní* od J. Voráče a knižní monografie *Nářečí přechodného pásu česko-moravského* od S. Utěšeného.

V současné době je v české dialektologii nejvýznamnější dialektologické oddělení ÚJČ AV ČR, které pod vedením Jana Balhara a Pavla Jančáka vydalo pětidílný *Český jazykový atlas*¹.

¹ <http://cja.ujc.cas.cz/cja.html>

2. Národní jazyk, jeho útvary a poloútvary

2.1 Národní jazyk

M. Čechová (2011: 24) uvádí, že „český (národní) jazyk nemá jen jednu podobu, nýbrž zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí (interdialekty i místní nářečí), slangy, argoty, tj. všechny podoby (útvary a poloútvary), jichž se v mluvě užívá.“ Dále uvádí, že jeho reprezentativní, oficiální, celonárodně uznávanou podobou je spisovná čeština.

Podle J. Chloupka (1991: 46) představuje národní jazyk „soubor integrovaných výrazových prostředků, vymezený územně, uvnitř diferencovaný funkčně a teritoriálně, stratifikovaný sociálně.“ Národní jazyk zahrnuje tři hlavní útvary dělené následně do menších skupin. Jedná se o spisovný jazyk, nespisovné útvary (tradiční teritoriální dialekt, interdialekt a obecná čeština), třetí skupinou jsou poloútvary národního jazyka, pod které spadá profesní mluva, slang a argot.

Příruční mluvnice češtiny (Karlík: 2003: 93) nepracuje s pojmem národní jazyk, ale používá název **slovní zásoba celonárodní**. Ta je podle autorů spjatá s určitým národním nebo národnostním jazykovým společenstvím a není zcela sourodým celkem. „Lze v ní především rozlišit lexikon příslušící k reprezentativnímu spisovnému jazyku a lexikon nespisovných jazykových útvarů nebo poloútvary nářečních, tj. teritoriálních a sociálních dialektů.“ Dále je pak zdůrazněno, že se v češtině značná část slovní zásoby teritoriálních dialektů shoduje se spisovnou češtinou. V rámci spisovné slovní zásoby je možno dále diferencovat, vedle tzv. slov neutrálních (použitelných každým mluvčím v každé situaci) je možné vyčlenit vrstvy slov, které jsou charakterizované nějakým specifickým příznakem.

2.2 Útvary a poloútvary národního jazyka

Psaná i spisovná podoba **spisovného jazyka** plní nejrůznější společenské funkce. Užívá se při všech typech oficiální komunikace, zejména ve školách, v úřadech, v masově sdělovacích prostředcích, v odborné literatuře a z velké části také v umělecké literatuře. Spisovná čeština je celonárodně závazným a funkčně nejvyšším útvarem národního jazyka. Je jí stále věnována odborná pozornost, jedná se zejména o stálé sledování jazykové normy a následné úpravy kodifikace, kterou se zabývá Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. Její značné výrazové rozpětí lze na základě určité vrstvy

jazykových prostředků vyjádřit vnitřní diferenciací na: a) spisovnou češtinu knižní, b) neutrální a za c) hovorovou. (Hubáček: 1996)

V. Šmilauer (1972: 21) říká, že „*spisovný jazyk sjednocuje nejen všechny vrstvy současné, nýbrž spojuje je i s generacemi minulými. Proto se spisovný jazyk pokládá za reprezentanta a za symbol národní jednoty. Spisovným jazykem se vyjadřují i složité a jemně odstíněné myšlenkové pochody vědecké a vůbec odborné. Už tím je dáno, že je mnohem abstraktnější a mnohem složitější, ale méně citový než jazyk nespisovný.*“

Mezi jazykem spisovným a zeměpisně rozrůzněným jazykem lidovým se objevuje ještě tzv. **jazyk obecný** neboli **spisovná čeština**, která zahrnuje jazykové prostředky neutrální. Jedná se tedy o dnes běžně mluvenou podobu spisovného jazyka bez znaků místních nářečí a bez místního vymezení. Obecná čeština se vyvinula ze středočeského dialektu a je rozšířena s jistými obměnami na území celých Čech. (Voráč: 1992)

J. Hrbáček (1997: 55) **běžnou mluvou** označuje „*projevy strukturně velmi různé, jež bývají mluvené a mají zpravidla funkci prostě dorozumívací. Mohou to být (1) projevy realizované některým strukturním útvarem, který v hierarchii útvarů národního jazyka zaujímá "středovou polohu", tj. obecnou češtinou nebo jiným interdialektem, popř. hovorovou formou jazyka spisovného, nebo (2) velmi často projevy jazykově smíšené, které zahrnují v sobě prvky spisovné i nespisovné z nejrůznějších útvarů a v nejrůznějším vzájemném poměru, a to podle původu mluvčího, podle jeho vzdělání, podle jeho vztahu k jazyku, podle funkce projevu a dalších faktorů.*“

Následující útvary a poloútvary jsou zpracovány na základě *Stylistiky češtiny* od J. Chloupka a kol. (1991):

Tradiční teritoriální dialekt (s. 51) představuje „*útvár národního jazyka vymezený teritoriálně, přísně normovaný, stylově plochý, užívaný živelně a neprestíže pro běžné mluvené dorozumívání, daleko řidčeji a okrajově jako nástroj především ústní slovesnosti.*“

Interdialekt (s. 53) je „*nestabilizovaný útvár národního jazyka představující nejvyšší vývojové stadium tradičních teritoriálních dialektů - zbavovaných postupně výlučných, nápadných znaků a naopak obsahujících už inovace podle současných vývojových zákonitostí národního jazyka.*“

Obecná čeština (s. 55-56) je „*jako útvár národního jazyka jednak ryze interdialektového typu (regionálně vymežitelný a poněkud i teritoriálně diferencovaný), jednak typu standardu s vyšší komunikační funkcí. Obecná čeština v tomto druhém pojetí*

má proti interdialektům tu zvláštnost, že se v moderním dramatickém umění a v literárních dialozích stala vlastně výhradní reprezentantkou živé mluvené řeči každodenního života. Přítomnost obecné češtiny v krásné literatuře a dramatice nasvědčuje dosti výmluvně tomu, že se stává celonárodním nespisovným útvarem a v této funkci se definitivně odtrhuje od své původní interdialektické podstaty.“

Profesní mluva (s. 57) je *„příznačná pro určitá pracovní prostředí, specifická vrstva zůstává spjata toliko s profesí, může však působit i dosti nápadně. Profesní mluvou se rozumí zvláštní soubor vyjadřovacích prostředků určité skupiny zaměstnanců, kteří při práci nebo při výkonu služby užívají termínů nebo terminologických spojení beze zření k jejich spisovnosti, a to pouze pro jejich výrazovou úspornost a pro jejich spolehlivou jednoznačnost v daných pracovních souvislostech.“*

Původ **slangu** (s. 59) spočívá ve *„výrazové aktualizaci spojené s určitým zájmovým nebo pracovním prostředím. Podstatou jeho vytváření je jazyková hra; to zároveň znamená, že se v něm mohou obměňovat i slova zcela běžná. Hlavním principem slangu je pojmenovací postup na základě podobnosti (metafora), někdy ovšem na první pohled ne zcela průhledný, z postupů slovtvorných hojně zkracování slov nebo redukování víceslovných pojmenování na jedno slovo.“*

Argotem (s. 60) se u nás rozumí *„tajná mluva společensky izolovaných skupin občanů původně ze sociálního podsvětí. Předpokladem vzniku argotu - podobně jako u slangu - je jistá kolektivní solidarita společenské skupiny, stejné záměry, cíle a zájmy - ty však zašifrovány specifickým vyjadřováním mají zůstat veřejnosti pokud možno utajeny.“*

Změny slovní zásoby

P. Karlík (2003: 96) uvádí, že *„slovní zásoba se neustále proměňuje. Její vývoj je ovlivňován faktory: a) mimojazykovými (v důsledku historických změn ve společnosti a v přírodě se např. z jazyka vytrácejí pojmenování jevů zanikajících a zároveň se vytvářejí pojmenování skutečností nových), b) psychickými (rozvoj lidského poznání a myšlení vede k obohacování slovníku o pojmenování nově se konstituujících pojmů; variabilita citového života si vyžaduje vznik dosud neotřelých prostředků, které by nahradily výrazy už příliš „zevšednělé“ apod.), c) jazykovými (vývoj lexikálních jednotek je po stránce významové i formální ovlivňován jejich postavením v proměňujícím se jazykovém systému). Většinou se působení všech těchto (a řady dalších) faktorů prolíná.*

Slovní zásoba se může měnit několika způsoby: 1) tvořením nových slov, 2) významovými změnami existujících slov, 3) vznikem ustálených slovních spojení, 4) přejímáním cizích slov, 5) zánikem slov.“

3. Přehled nářečí českého jazyka

3.1 Rozdělení nářečí

Tato kapitola se zabývá rozdělením nářečí do skupin a podskupin, pozornost bude věnována především jihozápadočeské podskupině a okrajově též podskupinám sousedícím. Většina dialektologů rozlišuje čtyři základní nářeční skupiny, které se případně liší pouze svými názvy, územní rozlišení zůstává neměnné. J. Bělič však přidává ještě skupinu nářečí polsko-českého smíšeného pruhu, kterou ostatní autoři nevydělují, A. Lamprecht ji ve svém základním rozdělení pouze přiřazuje k nářečím slezským.

F. Svěrák (1977) ve *Vývoji českého jazyka a dialektologie* dělí nářečí na:

1. česká
2. hanácká
3. lašská
4. moravskoslovenská

Nářečí česká dále dělí na:

1. východočeská (severovýchodní)
2. jihozápadočeská
3. přechodný pás nářečí českomoravských (jihovýchodních)
4. středočeská

A. Lamprecht (1976) v *Českých nářečních textech* používá dělení následující:

1. nářečí česká v užším slova smyslu (v Čechách a na jihozápadě Moravy)
2. nářečí středomoravská neboli hanácká
3. nářečí východomoravská neboli moravskoslovenská (s nářečím kopaničářským)
4. nářečí slezská, tj. slezskomoravská neboli lašská se smíšeným pruhem česko-polským

Uvedené čtyři základní skupiny dále dělí na podskupiny, např. nářečí česká v užším slova smyslu dělí na:

1. nářečí středočeská
2. jihozápadočeská

3. severovýchodočeská

4. přechodný pás česko-moravský neboli nářečí jihovýchodočeská

V *Nástinu české dialektologie* používá J. Bělič (1972) následující dělení nářečních skupin:

1. NÁŘEČNÍ SKUPINA ČESKÁ V UŽŠÍM SMYSLU

- Středočeská podskupina
- Jihozápadočeská podskupina
- Severovýchodočeská podskupina
- Jihovýchodočeská (českomoravská) podskupina

2. NÁŘEČNÍ SKUPINA STŘEDOMORAVSKÁ (HANÁCKÁ)

- Jižní středomoravská podskupina
- Centrální (severní) středomoravská podskupina
- Západní okrajové úseky středomoravských nářečí
- Východní středomoravská nářečí

3. NÁŘEČNÍ SKUPINA VÝCHODOMORAVSKÁ (MORAVSKOSLOVENSKÁ)

- Jižní (slovácká) východomoravská podskupina
- Severní (valašská) východomoravská podskupina
- Západní okrajové úseky východomoravských nářečí
- Kopaničářská nářečí

4. NÁŘEČNÍ SKUPINA SLEZSKÁ (LAŠSKÁ)

- Jižní (moravská) podskupina slezských nářečí
- Západní (opavská) podskupina slezských nářečí
- Východní (ostravská) podskupina slezských nářečí

5. NÁŘEČÍ POLSKO-ČESKÉHO SMÍŠENÉHO PRUHU

3.2 Územní vyhranění podskupin z českých nářečí v užším slova smyslu

Středočeská podskupina

„Celková charakteristika čes. nářeční skupiny nejplněji platí pro nářečí v širokém pásu centrální oblasti býv. země České, táhnoucím se zhruba od sz. k jv. a sahajícím na sv. za Mělník, Nymburk, Poděbrady, Kolín, Čáslav a Chotěboř, na jz. a na jih téměř po Rakovník, Hořovice, Příbram, Milevsko a Tábor, za Pacov a Pelhřimov. Tato nářečí, označovaná jako středočeská, vyznačují se spíše neexistencí, popř. převážnou neexistencí specifických znaků jzčes. nebo svčes. než zvláštními dalšími znaky vlastními. Přesto existují některé jevy příznačné pro střčes. podskupinu, povětšinou ovšem takové jevy spojují střčes. nářečí s jednou nebo druhou podskupinou sousední, popř. jinými nářečími.“ (Bělič: 1972: 221)

Jihozápadočeská podskupina

Podle J. Běliče (1972) mají jihozápadočeská nářečí některé znaky společné celé podskupině, avšak v jiných se mezi sebou liší především východnější a západnější části této oblasti, takže se někdy hovoří zvlášť o nářečích jihočeských a nářečích západočeských. Řada jevů se kromě toho vyskytuje v nestejném územním rozsahu jen ve větší nebo menší části celé jihozápadočeské podskupiny, popřípadě jsou jejich rozsah v jazyce a hojnost jejich výskytu v různých nářečích různým způsobem omezeny. Přejechy mezi jihozápadočeskými nářečími a sousedními podskupinami jsou proto značně plynulé a stupňovité, celkově je tedy možné říci, že přibývá charakteristických rysů a zesilují se směrem k okrajům starého osídlení.

Severovýchodočeská podskupina

J. Bělič (1972: 230) dále říká, že „severovýchodočeská nářečí, sousedící od severu s nářečími střčes. a v jv. části též jvčes., na východě pak v drobném úseku sv. od Lanškrouna hraničící se skupinou střmor., jsou vcelku jednotnější než nářečí jihozápadočeská; podobně jako v jzčes. oblasti se však zvláštní znaky poměrně nejpevněji drží a nejvíc jsou nakupeny při okrajích starého osídlení.“

Jihovýchodočeská (českomoravská) podskupina

Jihovýchodočeská nářečí pak podle Bělice (1972: 236) tvoří „poměrně neširoký pás na jv. okraji čes. nářeční skupiny, táhnoucí se od jz. pomezí býv. lanškrounsko-svitavského něm. ostrova a přerušeny dřívějším ostrovem jihlavským. Nejzákladnější znaky mají společné s ostatními čes. nářečnými v už. smyslu, jiné výrazné jevy je však spojují s východnějšími skupinami; z toho důvodu a také proto, že většina území leží v oblasti býv. Moravy, označují se tato přechodová nářečí často názvem českomoravská. Proti svčes. a střčes. nářečím sahají na sever zhruba po Poličku, Svratku a Přibyslav, proti jzčes. podskupině na západ do blízkosti Třeště, Telče a Dačic. Jejich východní hranicí jsou jižnější úseky nářeční hranice česko-střmor., izolované enklávy jvčes. typu v střmor. okolí tvoří pak městská mluva Vel. Meziříčí a Třebíče.“

4. Hláskoslovné a tvaroslovné znaky

4.1 Příznakové rysy jihozápadočeských nářečí

Příznakové nářeční rysy charakterizují mluvu v dané oblasti a vymezují ji proti jiným nářečním oblastem. Následující výčet příznakových rysů je zpracován podle dialektoga J. Běliče (1972: 224-225).

Jevy hláskoslovné:

1. **disimilace zubnic** v případech typu *zaplaďte, aj ci*;
2. **zbytky *í / ej*** po ostrých sykavkách v případech jako *cířit, sítko, vozík*;
3. **vkladné *j* před *t', d'*** v zavřených slabikách, např. *ajt', tejd'*;
4. **disimilace ve skupinách sykavek, polosykavek a zubnic** v případech typu *bežubej, uj zas, babijce, přej domem*;
5. **v rozk. způsobu sloves** typu *prosí - prosit* podoby *proš, vož, pušť, neježd'i, prošte, vošte, pušte, neježd'ete/neježd'ite*.

Jevy tvaroslovné:

1. **podoby místních a rodinných jmen** typu *Horažd'ojce, Novákojc*;
2. **zachování rozdílů** mezi tvary 2. a 3., 6. p. jedn. č. žen. rodu tvrdého sklonění příd. jmen a rod. zájmen, např. *s tí druhí (strani) X na tej druhej (straňe)*;
3. **nesklonné tvary** příd. jmen přivlastňovacích typu *taťínkovo bratr, sestra, sestřino (-ino) d'eti*;
4. **vyrovnání koncovky** 6. p. jedn. č. muž. a střed. rodu měkkého sklonění rodových zájmen se skloněním tvrdým, např. *vo našom, f čom, vo ňom*;
5. **tvar *si*** v 2. os. jedn. č. slovesa „být“ ve funkci spony i osobního morfému v složených formách min. času;
6. **sestava koncovek *-ou, -í, -ají (-aji/-aj)*** v slovesných tvarech 3. os. množ., např. *nesou, kupujou, prosí, umí, volají*;
7. **v 1. (popř. též 4.) p. množ. č. podst. jmen život. muž. rodu nejčastěji koncovka *-í***, např. *chlapí, sedláci, strnad'i*;
8. **koncovka *-om*** v 3. p. množ. č. podst. jmen muž. a střed., omezeněji též žen. rodu, např. *chlapom, kuřatom, kravom*;

9. **rozdíl mezi tvarem 1. p. množ. č. muž. život. rodu přivlastňovacích zájmen a tvary ostatních rodů**, např. *naší klucí X naše stroje, krávi* (proti *naše kluci, stroje* v ostatních čes. nářečích v už. smyslu). Podobně se rozlišuje muž. život. rod *dvá X neživ. dva* aj.

U jihozápadočeské podskupiny pro srovnání uvádím, jak jsou pojímány zvláštní znaky nářečí *Vývoji českého jazyka a dialektologie*. Jako **hlavní společné znaky jihozápadočeských nářečí** F. Svěrák (1977: 178-179) označuje tyto:

Jevy hláskoslovné:

1. **a místo e** hlavně po měkkých souhláskách v některých slovech (rozšíření u každého slova je jiné), např. *čalo, čap, fčála, jahla, žabro, hřablo* atd.;
2. takzvaná **anticipace měkkosti**, tj. výslovnost *j* před *t', d'* v zavřených slabikách: *ajt', zaplajt', tejt'* apod.;
3. **disimilace sykavek a zubnic** (první ze dvou sousedních se mění v *j*), např. *přej zimu, učej se, kojce, hlejte, vraj ce* (vrať se);
4. **příčestí typu vzal, začel, zaťel** apod.;
5. **měkčení kmenových souhlásek v imperativu typu prositi**, např. *noš, pušť, haš, vož, neježd'i, neblážni* apod.;
6. **bji, pji, mji, vji, fji místo bi, pi** atd., tj. zbytky starých měkkých retnic, např. *bjič, pjivo, mjilej, vjidle, rafjička*;
7. **výslovnost mje v slabice mě** (a někdy i *mně*), např. *mjesto, mje, mjekej, ke mje*;
8. **r místo d** mezi samohláskami, např. *d'erek, kuri, pureš, bure, tera, poruška* apod.;
9. **ij za ej, ý**, např. *dobrij člověk, nijlepší, netoulij se*;
10. **h na začátku slova** před samohláskami, např. *ha, hale, habi, Hadam, hučit, hucho, houterij, Heva, hiskra, híva*.

Jevy tvaroslovné:

1. **ustrnulá adjektiva posesivní na -ovo, -íno** pro všechny rody, např. *taťínkovo bratr, sousedovo zahrada, sestřínó d'eti*;
2. **rodová a rodinná jména na -ojc, -ouc**, např. *Novákojc, sousedouc*, a obdobně místní jména na *-ojce, -ouce*, např. *Horažd'ojce, Horažd'ouce*;
3. **rozdíl ve tvarech 2. p. j. č. a 3. a 6. p. j. č. přídavných jmen a rodových zájmen ženského rodu**, např. *vod tí studení vodi, k tej studenej voďe, f tej studenej voďe*;

4. dativ pl. substantivmužských, středních a někdy i ženských na -om, např. *chlapom, hadom, mužom, kuřatom, kravom* (v jiných částech západních Čech je také koncovka *-am*).

Dnešní situace jihočeského jazykového regionu je téměř výhradně dána příslušností ke stále silněji nivelizovanému celku vlastního českého nářečí, což vyplývá ze stále výraznější integrace jazykovězeměpisného obrazu Čech na tzv. obecně české základně, ke které se připojují příznakové varianty nářečí. Ve směru od středu Čech k jejich okrajům těchto oblastních příznakových rysů přibývá. Příznakové varianty okrajových úseků dnes pouze spoluexistují s centrálními a spisovnými prvky. F. Cuřín (1986: 9) pak dodává, že *„frekvence těchto regionalismů či užších dialektismů je i v intimních projevech již poměrně malá a stále klesá: často už nelze ani z delšího úseku řeči poznat příslušnost textu k určitějšímu místu jihozápadočeské oblasti, ač v tradiční vrstvě tzv. nejstaršího zjistitelného stavu byl až donedávna právě tento region poměrně jednoznačně rozčleněn sítí nesčíslných izoglos (hranic jednotlivých diferencčních jevů) do řady drobných relativně zcela homogenních nářečních jednotek - mikrodialektů.“* V současné době se v projevech mladších mluvčích objevuje jen minimum místních příznakových podob. Je to způsobeno hlavně současným jednotícím vlivem spisovného jazyka, který je zřejmý na celém jazykovém území.

4.2 Společné znaky českých nářečí v užším slova smyslu

Celočeské jevy jsou společné celé skupině českých nářečí v užším slova smyslu. Ve *Vývoji českého jazyka a dialektologie* uvádí Svěrák (1977: 176) následující společné hláskoslovné znaky českých nářečí:

1. **ej za ý** (a někde za *í* po sykavkách a některých jiných souhláskách), např. *mlejn, dobrej, strejc, nosejk, vozejk* aj.;
2. **ou za ú**, např. *mouka, louka, vezou, nesou* aj.;
3. **ej za aj**, např. *dej, d'elej, vejce, nejlepší* atd.;
4. **e za starší a**, např. *Jeňík, ležet, gen. koše, oráče, duše, slepice; í za starší á*, např. *číška, spodní sukne, starším ženám* aj.;
5. **i, í za u, ú**, např. *cizí, jih, akuz. polici, klíč*;
6. **slabikotvorné r, l** v takovém rozsahu jako v jazyce spisovném, např. *trn, srp, hrnec, vrba, vlk, plnej, vlna*; výjimku tvoří část nářečí ve východních Čechách (v Podkrkonoších), kde se vyskytuje *r, l* s průvodní samohláskou, např. *peršet, terhat, misel*;
7. **tvrdé souhlásky d, t, n před e**, např. *vedete, nesete*;
8. skoro veskrze **jediné l, a to střední**, např. *lavice, bil, lípa*;
9. **jediné i (í)**, např. *pila, mísa, bil, pisk, líko; ú za starší ó*, např. *kůň, vůz, můj*;
10. **í za starší ie**, např. *vír, míra, písek, staveňi*;
11. **í za é**, např. *říct, vobilí, zeli, mlíko*;
12. **protetické v před o-**, např. *voko, vokno, von, voheň*; jenom na Doudlebsku v jižních Čechách je *o-*, např. *orat, oheň*;
13. **asimilace znělosti sh--sch**, např. *schodit, schon, schledat se*; není tu mezislovní asimilace znělosti, srov. *dit' voře*;
14. **skupina št' za starší šč**, např. *šťípat, šťáva, šťastí*.
15. **dloužení a krácení samohlásek**
 - a) **nadměrné dloužení samohlásek krátkých:**

Časté je na konci vět před pauzou např. *Kdo to jé? Haló?* Vliv na dloužení samohlásek má důraz, ale i emocionální zabarvení slov např. *pívo, móře, bóže*.
 - b) **krácení dlouhých samohlásek:**

Týká se především *ú* a *í*, ostatní dlouhé samohlásky jsou kráceny zcela výjimečně. Př. *jím, nevím, mluvím, zkusím, chlapcům, mužům* místo spisovného *jím, nevím, mluvím, zkusím, chlapcům, mužům*.

c) nadměrné prodlužování dlouhých samohlásek:

Užívá se ve výpovědích se silným citovým nábojem. Př. *To je nááádhera! Skvělééé! Hruůůza!*

16. Spodoba znělosti

B. Junková (1991: 60) uvádí, že se spodoba znělosti týká „*sousedních párových souhlásek znělých a neznělých. Obvykle předcházející souhláska je ovlivněna následující (asimilace zpětná). Shoda sousedních souhlásek co do znělosti výhodně usnadňuje práci hlasovému ústrojí.*

a) souhlásky párové

Spodoba znělosti se týká kombinací všeho druhu, bez ohledu na způsob tvoření slov a na pozici ve slově: kdo /gdo/, kde /gde/, všechno /fšexno/, modlitba /modlidba/, nůžky /núški/, zpozdít /spozďit/, čtvrthodina /čtvrhdodina/.

K asimilaci znělosti dochází i na rozhraní dvou slov vyslovených bez pauzy: rozumíš dobře /rozumíš dobře/, tak dál /tag dál/.

b) souhlásky jedinečné

Asimilaci nepůsobí, ani se samy neasimilují: směna - změna, práť - brát, msta - mzda.“

17. Spodoba artikulační

B. Junková (1991: 62) říká, že rozdíl mezi dvěma souhláskami s odlišnou artikulací je vyrovnán buď podobou artikulačního místa, nebo spodobou artikulačního způsobu. „*Ve spojení souhlásek závěrových /t, d/ s úžinovými /s, z, š, ž/ se připouští zjednodušená výslovnost polozávěrových /c, č, 3, ž/ neznělých i znělých: dětský /děckí/, lidský /lickí/, větší /vječí/, podzim /pozim/. Při pečlivé výslovnosti nebo je-li zřejmý morfematický šev, vyslovujeme obě souhlásky: podšitý /potšití/, podstrčit /potstrčit/, podobně též na hranici předložky a jména: nad sebou /nat sebou/, pod zemí /pod zemí/, od ženy /ot ženi/.“*

Nářeční znaky tvaroslovné:

1. v nom. pl. adjektiv jediná koncovka -í pro všechny rody, např. *heskí hoši, heskí ženská, pjekní kořata*;

2. v instr. pl. koncovka -ma, např. *s chlapcema, s kravama, z dobrejma lidma, s mejma známejma*;

3. v 3. os. pl. koncovka -aj, -ej, např. *voňi dávaj, d'elaj, házej, umňej, nosej* atd. (zvl. v středních a východních Čechách);

4. přičestí minulé bez -l po souhlásce: *von to přines, utek, přived, zamet, vipat* atp.

5. Obce

Obec **Bystřice nad Úhlavou**, místní část města Nýrsko, se nachází 2 km severně od Nýrska a 15 km jihozápadně od Klatov. V severní části obce leží zámek Bystřice nad Úhlavou, který se rozprostírá až k řece Úhlavě.²

Obec **Čečelovice** se nachází na hranici 2 krajů - Jihočeského a Západočeského na polovině cesty mezi Blatnou a Horažďovicemi. První zmínky o obci se datují rokem 1412. Název obce je odvozen od dvou vrchů - Čelova a Čečulky, mezi kterými se rozprostírá. V současné době žije v obci 205 obyvatel.

Nedaleko Čečelovic, v lese na vrchu zvaném Volyně se nacházel kamenný pomník, který byl vybudován na údajném středu Evropy. Čečelovice jsou každoročně vyhledávány turisty především díky nádhernému výhledu na Šumavu a Brdy, cykloturisté mohou poznávat krásy okolní přírody díky mnoha cyklotrasám, které okolí křížují.³

Město **Kasejovice** se nachází asi 40 km od Plzně směrem na Písek na silnici 1/20. Pod svou správou sdružuje dalších sedm obcí Chloumek, Kladrubce, Podhůří, Polánka, Přebudcov, Řesanice a Újezd.⁴

Paračov je malá jihočeská obec (103 obyvatel), která leží 10 km jihovýchodně od města Strakonice, nedaleko hlavní silnice, která spojuje město Strakonice s Českými Budějovicemi. Obec obklopují ze všech stran výšiny s nadmořskou výškou od 400 do 500 m. n. m.⁵

Obec **Škvořetice** se nachází asi 5 km severně do města Sedlice na Blatensku. Výraznou dominantou Škvořetic je zdejší zámek. Již koncem 13. století byla při staré obchodní cestě postavena malá čtyřhranná vodní tvrz, jejím opevněním byly jednak okolní močály, jednak násypy s příkopy, do nichž byla přiváděna voda strouhou z rybníka. Tato osada, nazývaná Škvořetice, se připomíná písemně již v roce 1299 v soupisech desátků, odváděných kostelu mirotickému.⁶

² BYSTRICE NAD ÚHLAVOU. hrady.cz [online]. ©1995-2014 [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: www.hrady.cz/?OID=1302

³ ČEČELOVICE. cecelovice.cz [online]. [cit. 2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.cecelovice.cz>

⁴ KASEJOVICE. části – občanská vybavenost [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.kasejovice.cz/cs/mestsky-urad/R42-A0/>

⁵ PARAČOV. Úvodní stránka. paracov.cz [online]. 2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.paracov.cz>

⁶ ŠKVOŘETICE. O obci. obceskvoretice.cz [online]. 2010 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.obceskvoretice.cz/obec/o-obci/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Hláskoslovný a tvaroslovný rozbor

1.1 Celočeské jevy

1.1.1 Hláskoslovné znaky

Krácení dlouhých samohlásek

V koncových podstatných jmén: *na sajtnech* (t. 1, ř. 3), *na motorkach* (t. 1, ř. 4), *ve škarpach* (t. 1, ř. 7), *po mašinach* (t. 1, ř. 12), *po lokomotivach* (t. 1, ř. 12); *paňi* (t. 2, ř. 7); *ženckim* (t. 3, ř. 16);

V základech slov: *hnuj* (ř. 4, t. 16); *kamen* (t. 5, ř. 28);

Ve slovesných tvarech: *tahnout* (t. 1, ř. 5); *nevím* (t. 2, ř. 8), *řiká* (t. 2, ř. 19); *stávám* (t. 3, ř. 5), *vidím* (t. 3, ř. 5), *křičím* (t. 3, ř. 6), *řikala* (t. 3, ř. 9, 13), *řikají* (t. 3, ř. 9), *nestojím* (t. 3, ř. 16), *neňi* (t. 3, ř. 16); *řikali* (t. 4, ř. 4), *zatahli* (t. 4, ř. 16); *povídám* (t. 5, ř. 14, 19), *vlest* (t. 5, ř. 17), *pudu* (t. 5, ř. 19, 30), *vest* (t. 5, ř. 21);

V koncových zájmen, číslovkách a adjektiv: *ňim* (t. 3, ř. 7); *ťim* (t. 4, ř. 8); *ťim* (t. 5, ř. 7), *mim* (t. 5, ř. 7);

Nadměrné prodloužení samohlásek krátkých

Dloužení v základech slov pod přízvukem: *medále* (t. 2, ř. 33), *túdle* (t. 2, ř. 33); *vidlema* (t. 4, ř. 17), *vidlí* (t. 4, ř. 17), *vidle* (t. 4, ř. 18); *nó* (t. 5, ř. 4, 6, 9, 13, 21), *támle* (t. 5, ř. 7), *jó* (t. 5, ř. 15), *panebože* (t. 5, ř. 16), *jéžišmarjá* (t. 5, ř. 18), *pomálu* (t. 5, ř. 20), *vón* (t. 5, ř. 28), *póť* (t. 5, ř. 29);

Dloužení na konci slov u příslovcí i některých slovesných tvarů: *ňegdá* (t. 2, ř. 32); *nesed'eló* (t. 5, ř. 2), *gdépák* (t. 5, ř. 3);⁷

Protetické v- před -o

Výskyt v textech: *vobčas* (t. 1, ř. 11), *vot čokoládi* (t. 1, ř. 13); *vosum* (t. 2, ř. 2), *vopatrovat* (t. 2, ř. 7), *vopstaral* (t. 2, ř. 11), *vobhospondařoval* (t. 2, ř. 13), *vobilí* (t. 2, ř. 15), *vona* (t. 2, ř. 18), *dovopravd'icekej* (t. 2, ř. 19), *vodjel* (t. 2, ř. 19, ř. 22), *vožeňil* (t. 2,

⁷ tyto jevy jsou podpořeny příslušností k západočeské nářeční oblasti

ř. 23), *vopce* (t. 2, ř. 23), *vodborní* (t. 2, ř. 28), *vobecní* (t. 2, ř. 28), *vot podniku* (t. 2, ř. 30), *vod d'elníka* (t. 2, ř. 30), *vot par'áka* (t. 2, ř. 31); *von* (t. 3, ř. 1, 6), *vodevřít* (t. 3, ř. 3), *vokázat* (t. 3, ř. 3), *vona* (t. 3, ř. 9), *vot* (t. 3, ř. 9, 16), *voteklou* (t. 3, ř. 13), *vopřežovat* (t. 3, ř. 18); *vod něj* (t. 4, ř. 2), *voralo se* (t. 4, ř. 10), *voňi* (t. 4, ř. 16); *vochmelkové* (t. 5, ř. 4), *votpolodne* (t. 5, ř. 5), *von* (t. 5, ř. 8, 10, 16, 21, 24, 26, 28, 30), *vopil* (t. 5, ř. 8, 15), *vobjede* (t. 5, ř. 14), *vopilej* (t. 5, ř. 16), *vono* (t. 5, ř. 24, 32), *vona* (t. 5, ř. 26, 27);

Diftongizace ý v ej

V základu slov: *Nejřkem* (t. 1, ř. 11); *bejt* (t. 3, ř. 2, 23), *nebejvalo* (t. 3, ř. 11); *rozčapejřili* (t. 4, ř. 5); *bejt* (t. 5, ř. 31);

V koncovkách substantiv: *ženckejch* (t. 3, ř. 14);

V zakončení adjektiv, řadových číslovek a zájmen: *ňákej* (t. 1, ř. 4), *vojenckej* (t. 1, ř. 7); *ňákej* (t. 2, ř. 2), *vipravenej* (t. 2, ř. 3), *tesařskej* (t. 2, ř. 6, 22), *bejvalej* (t. 2, ř. 6), *malej* (t. 2, ř. 8), *kerej* (t. 2, ř. 10), *zavázanej* (t. 2, ř. 10), *druhej* (t. 2, ř. 18), *dokonalej* (t. 2, ř. 19), *dovopravďickej* (t. 2, ř. 19), *samostatnej* (t. 2, ř. 27), *vihodnocenej* (t. 2, ř. 32); *outerej* (t. 3, ř. 4), *prej* (t. 3, ř. 22), *krásnej* (t. 3, ř. 22); *kterej* (t. 4, ř. 2), *visejpalí* (t. 4, ř. 14); *vopilej* (t. 5, ř. 16);

Úžení é > í

Úžení v základu slov: *utíct* (t. 1, ř. 8); *líki* (t. 3, ř. 11), *mlíko* (t. 3, ř. 20); *litali* (t. 4, ř. 2);

V zakončení adjektiv, číslovek a zájmen: *plní silnice* (t. 1, ř. 1), *auto celí plní* (t. 1, ř. 2), *malímu autu* (t. 1, ř. 5), *f takovím zmatku* (t. 1, ř. 6), *toho bilo plno naházeního* (t. 1, ř. 7), *ňákí bombi* (t. 1, ř. 11), *takoví prouški* (t. 1, ř. 12); *po starím d'edovi* (t. 2, ř. 2), *starí perka* (t. 2, ř. 3), *u tesařského mistra* (t. 2, ř. 6), *vosumatřicátím roce* (t. 2, ř. 22), *do rodní vopce* (t. 2, ř. 23), *soukromího podniku* (t. 2, ř. 25), *tesařského střed'iska* (t. 2, ř. 26), *žádní vodborní vzd'elání* (t. 2, ř. 27, 28), *s vobecní školi* (t. 2, ř. 28), *práce různí* (t. 2, ř. 31) *skovaní medále* (t. 2, ř. 33); *ňejákí ídlo* (t. 3, ř. 19), *sedňice takoví velkí* (t. 3, ř. 23); *zavázaní snopi* (t. 4, ř. 2), *jední louky* (t. 4, ř. 9, 11), *čtverohí vídle* (t. 4, ř. 18), *eš'ě třírohí* (t. 4, ř. 18); *druhího houfu* (t. 5, ř. 4), *takovídle silnice* (t. 5, ř. 12), *cesti kameňití* (t. 5, ř. 13), *eš'ě do Turní* (t. 5, ř. 24), *našla si jiniho* (t. 5, ř. 27), *tí Radomišli* (t. 5, ř. 31);

Asimilace znělosti

Na začátku slova: *bilo fšecko jedno* (t. 1, ř. 8); *d'elat fšecki* (t. 2, ř. 13), *gde* (t. 2, ř. 19, 25, 27), *gdiš* (t. 2, ř. 27); *zase spátki* (t. 3, ř. 4); *spátki* (t. 4, ř. 8), *skopili* (t. 4, ř. 10), *furt zbírali* (t. 4, ř. 14); *gdépák* (t. 5, ř. 3), *spomněl* (t. 5, ř. 24);

Na konci slova: *diš* (t. 1, ř. 1), *uš* (t. 1, ř. 1); *vet kozu* (t. 2, ř. 16), *Armastaf* (t. 2, ř. 25), *i gdiš* (t. 2, ř. 27); *but' je* (t. 3, ř. 8); *vús* (t. 4, ř. 16); *nejdříf* (t. 5, ř. 2), *diš* (t. 5, ř. 3, 8, 15, 23, 26, 28, 29), *aš* (t. 5, ř. 7), *dříf* (t. 5, ř. 12), *viž* (t. 5, ř. 24), *pót'* (t. 5, ř. 29), *teť* (t. 5, ř. 31);

V základu slova: *prouški* (t. 1, ř. 12); *d'efčat* (t. 2, ř. 8), *ňegdi* (t. 2, ř. 9), *vopstaral* (t. 2, ř. 11), *tagže* (t. 2, ř. 14), *ňegdi* (t. 2, ř. 15), *vopce* (t. 2, ř. 23), *ňegdá* (t. 2, ř. 32); *přectafte* (t. 3, ř. 1), *vodevřít* (t. 3, ř. 3), *jagživo* (t. 3, ř. 10), *jagživa* (t. 3, ř. 11), *francufka* (t. 3, ř. 12), *francufkou* (t. 3, ř. 12), *vopřežovat* (t. 3, ř. 18); *snopofki* (t. 4, ř. 17), *dvouroški* (t. 4, ř. 17); *rosprchli* (t. 5, ř. 2), *votpolodne* (t. 5, ř. 5, 14), *ňegde* (t. 5, ř. 8, 15), *vlest* (t. 5, ř. 17) *vest* (t. 5, ř. 21), *ňegda* (t. 5, ř. 27), *přetstavit* (t. 5, ř. 31);

Na švu slova: *tag mu* (t. 1, ř. 5), *f takovím* (t. 1, ř. 6), *vot čokoládi* (t. 1, ř. 13), *f Klatovech* (t. 1, ř. 14); *pot širím nebem* (t. 2, ř. 5), *ňekolig d'efčat* (t. 2, ř. 8), *jelikoš sem* (t. 2, ř. 8), *tag mňe* (t. 2, ř. 8), *s práce* (t. 2, ř. 9), *diš sem* (t. 2, ř. 9), *modz dobře* (t. 2, ř. 10), *f šátku* (t. 2, ř. 10), *sekad dříví* (t. 2, ř. 15), *přet sebou* (t. 2, ř. 17), *diš přišli* (t. 2, ř. 23), *pag jako* (t. 2, ř. 24), *s vobecní školi* (t. 2, ř. 28), *vot podniku* (t. 2, ř. 30), *vot par'áka* (t. 2, ř. 31), *f šupleťi* (t. 2, ř. 33); *s Kasojc* (t. 3, ř. 1, 7), *f Plzňi* (t. 3, ř. 2), *krs ti nemoce* (t. 3, ř. 8), *vot páteře* (t. 3, ř. 9), *g dochtorce* (t. 3, ř. 14), *vot tí dobi* (t. 3, ř. 16), *f sedňici* (t. 3, ř. 17), *krs to* (t. 3, ř. 21), *tolig rokuch* (t. 3, ř. 22); *tenkrád hrálo* (t. 5, ř. 5), *s toho* (t. 5, ř. 18), *kdepag já* (t. 3, ř. 18); *tag zase* (t. 5, ř. 5), *jag na to* (t. 5, ř. 17), *tag jet'* (t. 5, ř. 19), *tag já* (t. 5, ř. 20, 30), *tag dobře* (t. 5, ř. 21), *tag už* (t. 5, ř. 23), *f Turnej* (t. 5, ř. 25), *tag vona* (t. 5, ř. 27), *f tej* (t. 5, ř. 26);

Artikulační asimilace

s > c: *vojenckej* (t. 1, ř. 7); *ženckim* (t. 3, ř. 16);

č > š: *štíri* (t. 1, ř. 4); *štrnást* (t. 2, ř. 1), *štíri* (t. 3, ř. 14);

ds > c: *přectafte* (t. 3, ř. 1);

Vypuštění některých hlásek

Na počátku souhláskové skupiny: *diš* (t. 1, ř. 1), *dicki* (t. 1, ř. 2); *diž* (t. 2, ř. 1), *diš* (t. 2, ř. 9, 23), *krs* (t. 3, ř. 8, 21), *šichňi* (t. 3, ř. 14); *diž* (t. 5, ř. 1, 4, 16), *diš* (t. 5, ř. 8, 15, 23, 26, 28, 29), *dicki* (t. 5, ř. 8, 11, 26), *diť* (t. 5, ř. 22);

Na konci souhláskové skupiny: *zas* (t. 4, ř. 8); *zas* (t. 5, ř. 3);

V základu slova: *támle* (t. 1, ř. 11); *kerej* (t. 2, ř. 10), *kerí* (t. 2, ř. 13, 14), *medále* (t. 2, ř. 33); *takle* (t. 3, ř. 6), *inekce* (t. 3, ř. 15), *takle* (t. 4, ř. 5), *ňekerí* (t. 5, ř. 4), *kerí* (t. 5, ř. 4), *pude* (t. 5, ř. 24), *póť* (t. 5, ř. 29);

Zjednodušení souhl. skupin

snaší (t. 2, ř. 11); *muskí* (t. 3, ř. 14); *muskí* (t. 4, ř. 14);

Tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky

ňák (t. 1, ř. 1), *ňákej* (t. 1, ř. 4), *ňákí* (t. 1, ř. 10); *ňákej* (t. 2, ř. 2);

1.1.2 Tvaroslovné znaky

Koncovka -ma v 7. pl. všech typů substantiv, adjektiv i zájmen

s ňima (t. 1, ř. 9), *s letadlami* (t. 1, ř. 10); *cepama* (t. 2, ř. 15); *vazákama* (t. 4, ř. 1), *vidlema* (t. 4, ř. 17), *ťema* (t. 4, ř. 18);

Dlouhá koncovka -í v 1. p. muž. rodu podst. jmen, rodových zájmen, číslovek základních

štirí (t. 1, ř. 4), *Američaňi* (t. 1, ř. 10), *hloupkaři* (t. 1, ř. 12), *bombardáci* (t. 1, ř. 13); *dvá* (t. 4, ř. 1); *klucí* (t. 5, ř. 2, 3);

Zakončení podstatných jmen na -ch ve 2. p. pl.

rokúch (t. 2 ř. 1), *kilometrúch* (t. 2, ř. 2); *rokuch* (t. 3, ř. 22); *dňích* (t. 4, ř. 12), *do sudňích* (t. 4, ř. 13);

Zánik koncového -l v přičestí minulém po souhlásce

vet (t. 2, ř. 16); *nemoch* (t. 3, ř. 23); *svez* (t. 5, ř. 11), *vlez* (t. 5, ř. 17), *moch* (t. 5, ř. 20), *nemoch* (t. 5, ř. 21), *sed* (t. 5, ř. 28);

1.2 Nářeční rysy příznakové

1.2.1 Hláskoslovné rysy

Výslovnost s tupou sykavkou místo *s*

mušeli (t. 1, ř. 5); *mušeli* (t. 2, ř. 14, 15); *muší* (t. 3, ř. 1, 2, 3), *mušela* (t. 3, ř. 19), *mušel* (t. 3, ř. 20, 23); *mušeli* (t. 4, ř. 7);

Užší výslovnost samohlásky *o* > *u*

s'ehuvat (t. 3, ř. 1, 4), *francufku* (t. 3, ř. 12), *francufkou* (t. 3, ř. 12), *s'ehuvání* (t. 3, ř. 21), *potřebuvala* (t. 3, ř. 21);

Anticipace měkkosti

pojte (t. 3, ř. 15); *tojt'* (t. 5, ř. 26);

Dispalatalizace (*a* místo *e* hlavně po měkkých souhláskách v některých slovech)

rozčapejřili (t. 4, ř. 5);

Změny asimilační

dopolodne (t. 3, ř. 2); *voťpolodne* (t. 5, ř. 5, 14);

Disimilace ve skupinách sykavek, polosykavek a zubnic

šej ženckejch (t. 3, ř. 14);

Tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky

poídá (t. 3, ř. 6, 14); *poam* (t. 5, ř. 29);

Odsouvání protetického *j*-:

eš'ě (t. 2, ř. 15); *eš'ě* (t. 3, ř. 5, 21), *naíst* (t. 3, ř. 5), *ídlo* (t. 3, ř. 19); *eš'ě* (t. 4, ř. 18); *eš'ě* (t. 5, ř. 12, 24);

Diftongizace *ú* v *ou*

outerej (t. 3, ř. 4)

Souhláska -k- se mění na -ch-

vercajch (t. 2, ř. 2); *dochtorka* (t. 3, ř. 9, 13), *dochtorce* (t. 3, ř. 14);

1.2.2 Tvaroslovné rysy

Místní a rodinná jména na -ojc, -ouc

Chanouc (t. 2, ř. 1); *Kasojc* (t. 3, ř. 1, 7), *Voříškojc* (t. 3, ř. 20);

Koncovka -om ve 3. p. množného čísla podst. jmen

Američanom (t. 1, ř. 8);

Ustrnulá adjektiva posesivní na -ovo, -íno pro všechny rody:

sousedovo kluk (t. 3, ř. 20);

Vynechávání pomocného slovesa v 1. os. sg. i pl. při zájmenném podmětu

po delimitováni Armastavu podniku přešel k stavebnímu podniku (t. 2, ř. 26); *já to ani jagživa neslišela* (t. 3, ř. 11);

Zachování rozdílu mezi tvary 2. a 3., 6. p. jedn. č. žen. rodu tvrdého sklonění příd. jmen a rod. zájmen, např. s *tí druhí (strani)* X *na tej druhej (straně)*

v bejvalej hájovně (t. 2, ř. 6), *do rodní vopce* (t. 2, ř. 23), *s vobecní školi* (t. 2, ř. 28); *vot tí dobi* (t. 3, ř. 16); *z jední louki* (t. 4, ř. 9, 11), *na jednej sme skopili* (t. 4, ř. 9), *na druhej sme* (t. 4, ř. 10); *v jednej řad'e* (t. 5, ř. 1), *k tej te'e* (t. 5, ř. 13), *f Turnej* (t. 5, ř. 25), *f tej Turnej* (t. 5, ř. 26);

Skloňování zájmena *ten* v plurálu se přiklání k měkkému typu:

tích Němců (t. 1, ř. 1, 2); *tím uš bilo* (t. 1, ř. 8); *tamtěm neňi nič* (t. 3, ř. 16), *tím ženckim* (t. 3, ř. 16);

1.3 Shrnutí

Krácení dlouhých samohlásek se objevuje u všech mluvčích. Krácení se vyskytuje v koncovkách (*na sajtinach, na motorkach, ve škarpach*), základech slov (*hnuj, kamen*), slovesných tvarech (*tahnout, nevím, říká*) i v koncovkách zájmen, číslovek a adjektiv (*ňim, ťim, mim*). V textu číslo 1 se objevuje především krácení v koncovkách podstatných jmen v 6. pádě množného čísla. Krácení v základech slov se vyskytlo pouze dvakrát, velmi časté bylo naopak krácení ve slovesných tvarech.

Krácení u slova kámen je zaznamenáno i v pátém díle ČJA: „*Podoba nom. sing. kámen (od původu tvar akuzativní) má asi délku podle pův. dvojslabičného nom. kámy (psl. *kamy), kde byla délka patrně za starou akutovou intonaci. Krátká kořená samohláska v obměně kamen (kameň) může být výsledkem starého krácení, ke kterému docházelo ve třetí slabice od konce (stsl. akuz. kamen-jer), případně vyrovnání podle ostatních víceslabičných tvarů s náležitou krátkostí (např. v sg. gen. kamene, dat. lok. kameni, instr. kamenem). Situace ve městech se v podstatě shoduje s nář. okolím. Zč. města dokládají navíc obměnu kamen a sm. pohraniční města variantu kámen.*“ (Balhar: 2005: 220)

Nadměrné dlužení samohlásek krátkých lze najít v základech slov (*medále, túdle, vídlema*) a na konci slov u příslovci a slovesných tvarů (*ňegdá, neseďeló, gdépák*).

Velmi častým jevem je **protetické v- před -o**, vyskytuje se ve všech pěti textech. Jev je zachycen u podstatných jmen (*vobilí*), přídavných jmen (*vodborní*), zájmen (*vona*), sloves (*vopstaral*), příslovci (*vobčas*) i předložek (*vot čokoládi*).

Diftongizace ý v ej se vyskytuje v základu slov (*nebejvalo, bejt*), v koncovkách podstatných jmen (*ženckejch*) a v zakončení adjektiv, řadových číslovek i zájmen (*vojenckej, druhej, ňákej*).

Dalším celočeským jevem je **úžení é > í**, které se objevilo především v zakončení adjektiv, číslovek a zájmen (*plní silnice, druhího houfu, ňákí bombi*), v menší míře se úžení vyskytlo v základu slov (*líki, mlíko, lítali*).

Ve velké míře se vyskytuje **asimilace znělosti**, byla zaznamenána na začátku slov (*fšeckí, spátki*), na konci slov (*vet, Armastaf*), v základu slova (*d'efčat, francufka*) a na švu slova (*f takovím, vot čokoládi*).

Artikulační asimilace se týkala změn **s > c** (*vojenckej, ženckim*), **č > š** (*štíri, štrnást, štíri*) a **ds > c** (*přectafte*).

Vypuštění některých hlásek se vyskytuje na počátku souhláskových skupin (*diš, dicki, šichni*), na konci souhláskových skupin (*zas*) a v základech slov (*támle, kterej, fšeckí*).

Mezi hláskoslovnými znaky se objevuje ještě **zjednodušení souhláskových skupin** (*snaší, muskí*) a **tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky** (*ňák, ňákej, ňákí*).

Z tvaroslovných znaků českých nářečí v užším smyslu se vyskytuje **koncovka -ma v 7. pl. všech typů substantiv, adjektiv i zájmen** (*s ňima, cepama, vazákama*), **dlouhá koncovka -í v 1. p. muž. rodu podst. jmen, rodových zájmen, číslovek základních** (*štirí, Američaňi, hloupkaři*), **zakončení podstatných jmen na -ch ve 2. p. pl.** (*rokúch, kilometrúch, dňích*) a **zánik koncového -l v přičestí minulém po souhlásce** (*vet, nemoch, svez*), který se týká 1. a 4. slovesné třídy.

Z příznakových hláskoslovných znaků byly zachovány tyto jevy: **výslovnost s tupou sykavkou místo s** (*mušeli, mušela, mušel*), **užší výslovnost samohlásky o > u** (*sťehuvat, francufku, potřebovala*), **anticipace měkkosti** (*pojte*), **dispalatalizace** (*rozčapejřili*), **změny asimilační** (*dopolodne, votpolodne*), **disimilace ve skupinách sykavek, polosykavek a zubnic** (*šej ženckejch*), **tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky** (*poidá, poam*), **odsouvání protetického -j** (*naíst, ídlo*), **diftongizace ú v ou a souhláska -k- se mění na -ch-** (*vercajch, dochtorka*).

Z tvaroslovných nářečních rysů příznakových se zřejmě v největší míře projevuje **zachování rozdílu mezi tvary 2. a 3., 6. p. jedn. č. žen. rodu tvrdého sklonění příd. jmen a rod. zájmen** (*v bejvalej hájovně, v jednej řadě, k tej teře X do rodní vopce, s vobecní školi, vot tí dobi*). V menší míře byly zachovány jevy následující: **místní a rodinná jména na -ojc, -ouc** (*Chanouc, Kasojc, Voříškojce*), **koncovka -om ve 3. p. množného čísla podst. jmen** (*Američanom*), **ustrnulá adjektiva na -ovo, -íno pro všechny rody** (*sousedovo kluk*), **vynechávání pomocného slovesa v 1. os. sg. i pl. při zájmeném podmětu** (*po delimitování Armastavu podňiku přešel k stavebňímu podňiku, já to ani jagživa neslišela*) a **skloňování zájmena ten v plurálu se příklání k měkkému typu** (*řich Němců, řim uš bilo, řim ženckim*).

2. Lexikální rozbor

Cílem jazykového rozboru je objasnit význam výrazů, které mluvčí užíli v analyzovaných textech. Vzhledem k tomu, že se většina pojmů nevyskytovala v *Českém jazykovém atlasu* ani v *Etymologickém slovníku jazyka českého*, využila jsem pro lexikální rozbor *Slovník spisovného jazyka českého*. V případech, kdy je zdrojem SSSJČ, uvádím v závorce číslo svazku a stránky.

2.1 Text č. 1

akorát, přísl. (z něm. < lat.) ob. *zrovna, právě; přesně*: přišli a. v poledne; maminka chce mít všechno a.; kabát je mu a. *má správnou velikost*; mám toho a. dost; iron. já mám teď a. čas *vůbec nemám* (I, 17)

bombardáči v. bombardák, -u, m. (6. mn. -cích) ob. *bombardovací letadlo*: stíhačky a b-y (I, 150)

hloupař, -e m. hovor. a slang. *hloubkový letec* (II, 45)

kvér, kver, -u, m. (z něm.) zast. ob. *puška (Haš. aj.)* (II/493)

mašina, -y ž. (z něm. < fr.) poněk. zast. ob. a expr.

1. *stroj, přístroj*: tovární m-y; obráběcí, tkalcovské m-y; pracovat u m-y, spravit m-u; švadlena (písařka) seděla celé dny u m-y *šicího (psacího) stroje*; expr. ženská jako m. *rozložitá*,

tlustá; pracovat jako m. *vytrvale n. mechanicky*; přen. expr., zprav. hanl. *co pracuje n. postupuje přesně n. automaticky, bezmyšlenkovitě, jako stroj*: z člověka se stala m.; lidské m-y v stejnokrojích; úřední m. *obvyklý úřední postup*; policejní m.; nacistická válečná m. (Gottw.); hlasovací m. *seskupení stoupenců něčeho n. někoho, automaticky hromadně stejně hlasujících pospolu*

2. ob. *lokomotiva, vlak*; expr. *těž jiný dopravní prostředek (motocykl, auto)*: strojvůdce vylezl na m-u; m. už jede; expr. má dobrou m-u *motocykl, auto*; → zdrob., často expr. mašinka, -y ž.: m. na kávu; - zprav. dět. pojedem m-ou *vlakem*; hrát si s m-ou s *lokomotivou, vláčkem (s dětskou hračkou)*; — mašinový příd. (III, 35)

Nýrsko *nyra 'díra, doupě' je v místních jménem Nýrsko, Nýřany⁸

oficír, -a, m. (z něm < fr.)

⁸MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. nezm. vyd. Praha: Academia, 1971, s. 401.

1. zast. ob., dnes často hanl. *důstojník*: rakouští, esesáčtí o-ři; pání o-ři už nebudou cinkat na promenádě šavličkami; chodit jako ztrápený o.

2. hist. *úředník, správce*: o-ové školní; → expr. zdrob. oficírek, -rka m. (mn. 1. -rkové, -rci, 6. -rcích): nebyl to jen tak nějaký o.; (III/513)

sajtna, ž., postranice (nákladního auta)⁹

škarpa, -y ž. (z it.) *příkop* 1. (*zprav. u cesty*): š. u silnice; spadnout do škarpy (VI, 32)

vercajk, -u m. (z něm.) ob. a řem. slang. *náčini, nářadí*; kdybych měl pořádný v., udělám to sám (VII, 58)

⁹Karotéka NLA. [online], [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://bara.ujc.cas.cz>

2.2 Text č. 2

cep, -u m. (6. j. -u)

1. *staré ruční zemědělské nářadí na mlácení obilí*: ze stodol se ozýval klepot cepů; těsto jako c. *tuhé, tvrdé*

2. hist. *středověká zbraň lid. revolučních hnutí*: železem pobité husitské cepy 3. ob. jen ve spoj. vzít někoho do cepu *do cviku, začít ho cepovat* (I, 205)

pukl - Pro dobytek i drůbež jsou v Čechách vcelku označení jednotná, jen u názvů menších kusů a mládřat a zvláště pak ve spojení s citovým hodnocením je více rozdílů krajových. Kozlu se na záp. říká pukl, doudl. puk, kůzleti většinou kozle.¹⁰

delimitování v. delimitace, -e ž. (z lat.) *určování, určení, vymezení, vymezení, úprava hranic; rozhraničování, rozhraničení*: d. okresů; d. hospodářství; delimitační příd.: d. komise, řízení, dohoda; d. čára (I, 294)

hoblík, -u m. (6. j. -u, 6. mn. -cích) (z něm. zákl.) řem. *ruční nástroj k vytváření hladkých ploch při obrábění dřeva*: truhlářský, kolářský, řezbářský, tesařský h.; profilovaný h.; hladicí, žlábkovací, uběrací h.; žel. h. na kolejnice *těžký pilník s dvěma držadly k obrušování nerovností kolejnic* (II, 56)

chcípla, (scípnout, chcípnout) dok. (min. -pl, -pnul, -pla, podst. -pnutí) ob. *k scípat, chcípat 1; uhynout, dodělat 3, pojít 1 2, zajít, zdechnout*: staré zvíře chcíplo; - zhrub. ch. hladem; přen. slang. chcíplo nám to motor přestal běžet, oheň přestal hořet ap.; vojna scípla (Šrám.) *skončila*; ♦ ob. expr. tady chcíp' pes tady se nic nedaří (V, 272)

likvidace, -e ž

1. zrušení, odstranění, zničení něčeho n. někoho, skoncování s něčím: *l. podniku; l. protivníka; fyzická l.; být v likvidaci* (o podniku ap.) rušit se, končit činnost;)č. *l. základních prostředků, materiálových zásob* vyřazení z evidence (pro opotřebení, zničení ap.); práv. *exekuční., l. majetku* soudní řízení spojené se zpeněžením majetku dlužníka k uspokojení požadavků věřitelů

2. (konečné, definitivní) projednání a vyřešení, vyřízení: *l. sporu, škod*; obch. u. *l. pohledávky zapravení; l. škody* v pojišťovnictví nahrazení (v mezích pojistné smlouvy); úč. přezkoumání účetních dokladů a jejich příprava pro účetní zápisy¹¹

¹⁰CUŘÍN, F. a kol. *Jazyk: nářečí, místní jména, slangy*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1986, s. 51.

¹¹KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2, s. 482.

lumpárna, -y ž (2. mn. -ren) hovor. expr. 1. nepěkný, špatný čin, bezcharakterní, protizákonné jednání; nepěkné poměry; darebáctví, lotrovina: v tom je nějaká l.; to je samá l.!; taková l nemůže trvat věčně 2. expr. uličnický kousek; neplecha nezbednost: hoši provádějí samé l-y (II, 587)

parták, -a m. (6. mn. -cích) (partačka, -y ž.) ob. vedoucí party (IV, 48)

perka v. perko, -a s. (mn. 2. -rek, 6. -ách) (zprav. mn.) bota bez šněrování, udržovaná na noze pružnou vložkou přes kotníky: perka šitá na míru; zouvák na perka; ob. expr. vyndali, vylili mu perka vyhnali, vyhodili ho; prohnat někomu perka přimět ho k práci; potýrat ho; voda mu teče do perek (část. do bot) je ve svízelné situaci (IV, 82)

střediskář, -e m. slang. kdo pracuje ve středisku (ve význ. 1), řídí středisko (R. právo) (V, 575)

širočina, -y ž. odb. sekera s širokým břitem: bednářská, tesařská š.; řeznická š.; → zdrob. širočina, -y ž. (VI, 27)

šuple, (*šufle Rosůlek), -te s. (z něm.) ob. zásuvka: všechno uložit do š-te; š. plné trectek; hledat po všech š-atech; žádost leží v š-ti, přen. je nevyřízena; ve spoj. psát pro š. (část. šuplík); zř. přen. expr. nejvyšší š-ata lidské společnosti (Ner.) vrstvy; → zdrob. šuplátko, -a s. (VI, 90)

šidit(i) ned. (3. mn. -í, trp. -zen) 1. (koho, co na čem, řidč. oč; ~) připravovat někoho o něco, co mu náleží: š. zákazníky; š. státní pokladnu okrádat; š. zaměstnance na mzdách; nedat se v obchodě š.; š. lidi o peníze; přen. š. se na stravě nedostatečně, nedbale se stravovat; žaludek trvale šizený (Vrba) málo sycený 2. (koho, co) (tajně) podvádět, klamat 2: manžela š.; š. své okolí 3. (co) podvodně znehodnocovat; falšovat 2: šizené mléko pančované, bryndané (ob.); š. zboží, nápoje 4. (koho, 4. p.) ob. ubližovat někomu: nesmíš ji š., je ještě malá; nešidili (děvčátko), jako vlastní chovali (Třeb.) (VI,22)

tovaryš, -e m. (tovaryška, -y ž.)

1. (dř.) vyučený řemeslník, kt. po složení zkoušky pracuje u mistra (ve význ. 1): řeznický, pekařský t.; cechovní t.; učedníci a t-i; byl u něho prvním t-em
†2. též tovariš (Hol.), tovariška (Klicp.) druh, společník 1: vyjel s t-em pouti své (Erb.); kde kradli, kdo jsou další jejich t-i (Č. lid) kamarádi; kralovic a t-i jeho (Erb.); žert. t-i z mokré čtvrti (Něm.) pijáci; → expr. zdrob. **tovaryšek**, -ška m. (mn. 1. -škové, -šci, 6. -šcích) (VI, 192)

2.3 Text č. 3

francovka, -y ž. (2. mn. -vek) (z něm. zákl.) aromatický přípravek z alkoholu, mentolu aj. přísad, užívány k masáži ap.: natírat se f-ou (I, 519)

furt, přísl. (z něm. zákl.) poněk. zast. ob. *neustále, pořád*: ten klacek mě f. zlobí; píšou f., že jim spadne chlív (Jir.) (I, 529)

komis v. komise, -e (zast. ob. komis, -e, komisí, -í) ž. (z lat.)

1. několik osob určených k úřednímu n. jinému jednání n. činnosti: kontrolní, úsporná, rolnická, plánovací k.; pravopisná k. Ústavu pro jazyk český; volební k.; k. národního pojištění při závodním výboru; ustavit k-i; práce schůze k.; k. provedla šetření

2. (zprav. dř.) zmocnění, příkaz k vyřízení, k obstarání něčeho, zvl. prodeje zboží: kniha vydána nákladem vlastním k-i XY; výrobky svěřené do k.; dostat něco do k. *na starost, za úkol, mít uloženo obstarat to*; zast. šít do k. (Ner.) *pro vojsko*

3. řidč. úřední cesta, pochůzka: jezdit na k.; chodit po k-ích (II, 364)

marodná v. marodný, příd. řidč. ob. *nemocný, marod* (příd.); být m. (R. Svob., Poláč., Branald) (III, 29)

revma, (dř. ps. reu-) (ob. regma) neskl., zř. -tu s. (zast. a nář. reuma, regma (Jah.), -y ž.) (z řec.) hovor. *revmatismus*: kloubové, svalové r.; mít regma (Olb.); moje zuby trpí reumou (Ner.) (V, 59)

roužnout - sloveso **rožnout/rozzít**, etymologicky vázané na rozzhávání hořlavých hmot, se zpravidla drží spíše ve spojem r. svíčku, lampu apod., na rozsáhlém území je však doloženo i ve významu generalizovaném ‚rozsvítit vůbec‘.¹²

sednice v. sednice, stč. *svět(l)nicě*; mor. *světnica* byt výměnkářův; místy mor. (han. msl.) *seknica*, vč. místy *seknice* El-Pt, *sednice* (Hoříčko aj.), zč. chod. *sence* (ze *se[d]nice*, Hujer 1.213).¹³

vajdlink, (něm. Weidling) hluboká mísa na zadělávání těsta, praní masa¹⁴

¹² BALHAR, Jan a JANČÁK, Pavel. *Český jazykový atlas I*. Praha: Academia, 1993, s. 344.

¹³ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. nezm. vyd. Praha: Academia, 1971, s. 596.

¹⁴ *Ještě o hrnčířském namšívání*. NŘ 12, 1928. [online], [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2500>

2.4 Text č. 4

barák, -u m. (6. j. -u, 6. mn. -cích) (z fr > špan.)

1. zatímní dřevěná stavba pro hromadné ubytování: nemocniční, zajatecké b-y
2. vesnická chalupa bez polí n. s velmi málo polí: děvče z b-u
3. ob. bídná chalupa, staré sešlé stavení; barabizna, chatrč, chajda: staré nízké b-y
4. ob. expr. dům vůbec: třípatrový b.; šipka zdrob. baráček, -čku m. (6. mn. -čcích) (I, 81)

dvourožky - dvourohé vidle

chalupa, -y ž. *menší prosté venkovské obytné stavení; zemědělská usedlost s malou výměrou polí*: postavili si pěknou ch-u; staré dřevěné ch-y; statky a ch-y; děvče z ch-y; vůz, kočár jako ch. (Něm., Jir.) *velký*; → zdrob. chaloupka, chaloupečka v. t. (II, 126)

klobouk, -u m. (6. j. -u, 6. mn. -cích)

1. (*u mužů*) *pokrývka hlavy s okrajem, (u žen) jakákoli tužší pokrývka hlavy*: dýnko a střecha k-u; měkký, tvrdý k.; plstěný, slaměný k.; zelený myslivecký k.; smeknout, nasadit si, narazit si k.; k. *dolůsmekni, smekněte*, přen. (též k. *dolů před někým*) *všechna čest (jemu)*; dát si k. na stranu, přen. *netrápít se, nic si z toho nedělat*; kardinálský k., přen. *kardinálská hodnost*; ♦ mít pod k-em *být podnapilý n. být chytrý*; držet něco pod k-em (čast. pod pokličkou) *tajit*; dostat něco pod jeden k. *sjednotit, srovnat*; expr. dejte si to za k. *nemá to cenu, není to nic platné*; někomu straší pod k-em *jedná nerozumně, pošetile*

2. *věc něčím (zprav. oblym tvarem n. umístěním navrchu něčeho) klobouk připomínající*: k. u lampy (petrolejové) *stínidlo*; plechový k. nad kovářskou výhni; k. hutní pece; k. na vrchu mandele; zast. k. cukru *homole*; bot. *hořejší část plodnice rouškatých hub*; horn. železný k. *oxidované části rudných ložisek, zprav. hnědě zbarvené, vycházející na povrch zemský*; → zdrob. klobouček v. t. (II, 329)

mlata v. mláto, -a s. (6. j. -ě, -u) *zbytky vylouženého sladu (při výrobě piva), sloužící za krmivo pro dobytek*: krmit dobytek mlátem; mdlý jako m. *nevýrazné chuti*; přen. ducha krmit mlátem (Hál.) (III, 101)

zkopit v. kopiti ned. (3. mn. -í)

1. (co; ~) *dávat do kup, do kopek*: k. seno, jetel *kopkovat* (zeměd.); zítra budeme k.
- *2. (co) *hromadit, kupit*: raději (bych) kletby lidstva na se kopil (Ner.); — ***kopiti se** ned. *kupit se, vršit se*: halda pytlů kopila se za ním (Pujm.) • předp. **z-** (II, 393)

snopovky, pl., f. =: *vidle, podávky na snopy*¹⁵

sudno v. sud, zdobn. stč. *sudec, súdek*, nč. *soudek*; odtud *osudí*, stč. *osudie* urna; zč. *suden* i *sudno* police na nádobí, zpodstatnělé adj. na *-bnъ, -bno*; stč. *suden, sudnec, sudník* košík, jč. *suden* košík na brambory, *sudníček* košíček, původně asi košík na nádobí.¹⁶

vazák, -u m. (6. mn. -cích)

1. řetěz n. provaz sloužící hlavně k uvazování dobytka, užívaný při dopravě dřeva ap.: koňské postraňky, obojky, v-y; řinčení v-ů; nervy jako v-y (Hořejš) silně

2. stav. cihla n. kámen, kt. leží kolmo k líci zdiva a váže zdivo do hloubky: klást v-y a běháky; **vazák**, -a m. ob. expr. silný urostlý muž (VII, 24)

zavjelo v. **zavinouti** dok.

1. (co) stočit 1, svinout 1: vlasy zavinuté v pletencích kolem hlavy; těsto rozválejte, poklad'te jablky a zaviňte; z. omeletu

2. (co, koho; co, koho do čeho, kniž. a zast. več) zabalit ovinutím; řidč. (co čím) ovinout 2, obalit 1: z. kytici (do papíru); z. dítě (do peřinky, do plenek); ty jsi (chlapce) zavinul ve svůj plášť (Mácha); - bílým rouchem zavinul si hlavu (Heyd.)

3. poněk. zast. (co do čeho) vinutím, vitím vplést: z. do pomněnkového věnečku sasanky; z. si do vlasů růži

4. arg. (koho, 4. p.) zatknout 3, sebrat 5 (ob.) (Včel.);

zavinouti se dok.

1. stočit se 1, svinout se 1: pevně zavinuté hlávky zelí; ježek se zavinul do klubička; všicka se zavinula do sebe (V. Mrš.) schoulila se; přen. zavinul se do sebe jako šnek do ulity (Otč.) uzavřel se vůči ostatním lidem

2. (do čeho, kniž. a zast. več) zabalit se 1, zahalit se 1: z. se do příkrývky; z. se v kožíšek (Lum.)

3. řidč. krátce, chvílí se vinout: sukně zavinuly se kolem jejích statných nohou (R. Svob.); — ned. zavinovati, z. se, zavíjeti, z. se (VIII, 221)

¹⁵KOTT, František. Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta [online], [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://kott.ujc.cas.cz>

¹⁶MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. nezm. vyd. Praha: Academia, 1971, s. 591.

2.5 Text č. 5

hnedle, (expr. hnedlinko, řidč. hnedličko) přísl. ob.

1. *hned* 1, 2: vezmi si to h. teď; - vrátím se h.; h. uvidíš

2. *téměř, skoro, málem*: h. rok; h. sto lidí; h. sám; h. všichni; h. zabloudil; h. by ses byl zabil (II, 52)

palice, -e ž.

1. těžký nástroj (zprav. s válcovou hlavou na násadě) k tlučení, roztloukání, zatlučení; železná, dřevěná p.; dát někomu p-í do hlavy, často přen. těžce ublížit někomu; být jako praštěný p-í omámený, omráčený; to je člověk tvrdě šíje, na toho jen p-í (Něm.) násilím, mocí; les. dřevorubecká p.

2. nář. hůl, kyj: dubová p.; bil (je) p-í (Herb.)

3. věc tvarem (kulatostí, oblostí) připomínající palici, podobná palici: p. ořezaných vrb; p. bodláku; kukuřicové p.; bot. hroznovité květenství se ztlustlým větvenem a s množstvím přisedlých drobných kvítků (např. květenství orobince, árónu); hist. středověká lidová zbraň s dřevěnou hlavicí (okovanou a pobitou hřeby): husitské p. a cepy; (rychtářská) p. odznak bývalého rychtářského práva posílaný s vyhláškami ap.

4. expr. hlava: rozcuchaná klukovská p.; vzít si něco do p.; nasadit někomu červa do p.; má tvrdou p-i je umíněný; přen. expr. paličatý člověk, paličák: to je p.!. tvrdé české p.; narazily na sebe dvě p. srazily se dva umínění lidé; je to prázdná p. hlupák; mysl. hlava zvíře, zejm. černé (dř. též vysoké); → zdrob. palička v. t. (IV, 15)

posvícení v sled. významu jen nář. (stč. posvěcenie, posviecenie, zř. posvacenie ‚výroční svátek na památku zasvěcení chrámu‘, Jg ‚posvěcení chrámu‘, též ‚hody posvícenské‘, SSJČ též poscení nář. ‚podzimní výroční slavnost s lidovými zábavami na památku posvěcení chrámu‘, citováno z PSJČ) — Ze stč. posvětiti ‚požehnat‘ (to z psl. *svętъ); délka patrně vznikla až v dějovém jméně (posviecenie). Nový význam ‚pout‘ patrně vlivem mor. hody, které znamená jak ‚pout‘, tak ‚posvícení‘¹⁷

ochmelka v. chamati mor.: dychtivě bráti, chvátiti, chtivě jísti (hlatavě, plnou hubou); s dalšími příponovými hláskami je porůznu v č. nebo slc. *chamlat' chamúlat' chamtat' B chamstat* KtD *chamcat* Kol (c přesmykem ze *st*), s o je *chomtat*. — Se zesílením o *r /l* po

¹⁷BALHAR Jan a JANČÁK Pavel. Český jazykový atlas 2. Praha: Academia, 1997. ISBN: 80-200-0574-9, s. 464

ch je *chlámati* (*chlama*, *-maňa* huba; *ochlama* K, *vochlíma* Vy opilec, s přesmykem us. **ochmel(k)a**, odtud *ochmelit se* opítí se.¹⁸

vyflajznout - vyflajznout se dok. (z něm.) vulg. (nač, na koho) *přestat dbát, mít zájem o něco, někoho, pustit něco ze zřetele; vykašlat se* 2: já se na to vyflajznu (Poláč.); všichni se na nás vyflajzli (VII, 218)

¹⁸MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. nezm. vyd. Praha: Academia, 1971, s. 196.

2.6 Shrnutí

Cílem lexikálního rozboru bylo především objasnit významy daných výrazů. V případě, že mají tato slova významů více, jsou pro zajímavost také uvedeny. Například u slova **palice** se v textu jedná o expresivní jazykový prostředek se záporným citovým příznakem (*se mu motala palice*), v lexikálním rozboru je však zmíněn i význam slova bez citového zabarvení. Objevují se i slova s kladným citovým zabarvením (*d'edovi*).

V textu vyskytují **propria** (*Petr Voříškojc, Pepík*), domácké označení Pepík pak řadíme pod **hypokoristika**, dále byla zaznamenána **toponyma** (*Chanouc, Kasojc,*).

V textech se objevují **hovorové jazykové prostředky** (*taky*), **nepsisovné jazykové prostředky** (*bombard'áci*), **nářeční jazykové prostředky** (*roužnout, sednice*), **profesní mluva** (*snopofki, dvouroški*) i **slova obecná** (*hlava, pole*).

Slova přejatá jsou pak většinou převzatá z němčiny (*furt, kvér, vercajk*).

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala analýzou běžné mluvy ve vybraných západočeských lokalitách. V teoretické části jsem přiblížila pojmy spojené s tímto tématem, tedy dialektologii a národní jazyk spolu s jeho útvary a poloútvary, dále jsem se věnovala přehledu nářečí. Praktické části předcházelo vymezení tvaroslovných a hláskoslovných znaků, které bylo pro její zpracování nezbytné. V té jsem pak provedla hláskoslovný, tvaroslovný a lexikální rozbor, analýzu syntaktických prostředků jsem po domluvě s vedoucí práce vzhledem k danému rozsahu práce neprovedla.

Mluvčí pocházeli z okresů Klatovy, Strakonice a Plzeň-jih, které spadají do nářeční skupiny jihozápadočeské, a byli narozeni mezi roky 1903-1913, konkrétně se jednalo o dva muže a tři ženy. Promluvy byly nepřipravené, což je zjevné především z užitých syntaktických prostředků.

V analyzovaných textech se objevily hláskoslovné a tvaroslovné jevy příznakové i celočeské. Z celočeských jevů se vyskytlo krácení dlouhých samohlásek, nadměrné prodloužení samohlásek krátkých, protetické *v-* před *-o*, diftongizace *y* v *ej*, úžení *é* > *í*, asimilace znělosti, artikulační asimilace, vypuštění některých hlásek, zjednodušení souhláskových skupin a tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky. Z tvaroslovných znaků se pak objevují koncovka *-ma* v 7. pl. všech typů substantiv, adjektiv a zájmen, dlouhá koncovka *-í* v 1. p. muž. rodu podst. jmen, rodových zájmen a číslovek základních, zakončení podstatných jmen na *-ch* ve 2. pl., a zánik koncového *-l* v přičestí minulém po souhlásce.

Z hláskoslovných jevů typických pro jihozápadočeskou podskupinu se v textech vyskytuje výslovnost s tupou sykavkou místo *s*, užší výslovnost samohlásky *o* > *u*, anticipace měkkosti, dispalatalizace, disimilace ve skupinách sykavek, polosykavek a zubnic, tvary vzniklé vypuštěním celé slabiky, odsouvání protetického *-j*, změna souhlásky *-k-* na *-ch-* a změny asimilační.

Z tvaroslovných jevů se pak vyskytuje zachování rozdílu mezi tvary 2. a 3., 6. p. jedn. č. žen. rodu tvrdého sklonění příd. jmen a rod. zájmen, místní a rodinná jména na *-ojc*, *-ouc*, koncovka *-om* ve 3. p. množného čísla podstatných jmen, ustrnulá adjektiva na *-ovo*, *-íno* pro všechny rody, vynechávání pomocného slovesa v 1. os. sg. i pl. při zájmeném podmětu a skloňování zájmena *ten* v plurálu se přiklání k měkkému typu.

V rozboru lexikálním jsem objasnila význam výrazů na první pohled nejasných, přejatých z jiného jazyka nebo typických pro jihozápadočeskou podskupinu. Vyskytly se také archaismy, jejichž význam již v současné době není natolik zřejmý, jako tomu bylo v dřívějších dobách. Hojně se objevují vlastní a místní jména. Dále jsem zaznamenala jazykové prostředky hovorové, nespisovné i nářeční, samozřejmě se objevují slova obecná. Vyskytuje se i profesní mluva, v analyzovaných prepisech číslo 2-5 je zřejmé, že se mluvčí živil manuální prací, protože jejich mluva se týká především různého nářadí a náčiní.

V mluvě informátorů se ve velké míře vyskytují rysy celočeské, ale zároveň i příznakové rysy jihozápadočeských nářečí, ačkoli některé jen v několika málo případech. Zachovalost nářečních jevů je však zjevná, což je samozřejmě způsobeno tím, že všichni informátoři byli narozeni již před více než sto lety. Domnívám se, že kdybych analyzovala texty o několik let mladší generace, vyskytovaly by se v textu rysy příznakové v ještě menší míře. I z tohoto důvodu jsem ráda, že jsem měla možnost se tímto způsobem seznámit s mluvou lidí, ve které jsou příznakové rysy jihozápadočeské podskupiny stále velmi zřetelné. Považuji za důležité podobné texty zachovávat i pro budoucí generace, které se s těmito charakteristickými rysy budou pravděpodobně setkávat jen minimálně.

Jihozápadočeskou podskupinu jsem si zvolila proto, že pocházím z obce, která do této oblasti spadá, a bylo pro mě tedy zajímavé se jí hlouběji zaobírat. Při zpracování jsem narazila na řadu zajímavostí, které pro mě byly dříve neznámé, a obohatila jsem se o mnoho cenných poznatků týkajících se jazyka, který mě obklopuje.

Ačkoli jsem měla přístup k již přepsaným nahrávkám mluvčích, věřím, že má práce bude přínosná především z toho důvodu, že budou tyto texty přístupné v elektronické podobě spolu s hláskoslovným, tvaroslovným a lexikálním rozbohem. Další přínos vidím v tom, že v současné době už není pořídít nahrávky informátorů v tomto věku, proto považuji za důležité je zachovat.

Seznam literatury

- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 5*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005.
- BALHAR, Jan a Pavel JANČÁK. *Český jazykový atlas 1*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993.
- BALHAR, Jan a Pavel JANČÁK. *Český jazykový atlas 2*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997.
- BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012.
- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- BĚLIČ, Jaromír. *Přehled nářečí českého jazyka (s mapkou)*. 2. přeprac. vyd. Praha: SPN, 1976.
- CUŘÍN, F. a kol. *Jazyk: nářečí, místní jména, slangy*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1986.
- CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické fakulty*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- ČECHOVÁ, M. et al. *Čeština - řeč a jazyk*. 3. vyd. Praha: SPN, 2011.
- HAVRÁNEK, B. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého I-VIII*. Praha: Academia, 1989.
- HOLUB, Zbyněk a Marie JANEČKOVÁ. *Úvod do české dialektologie (s texty)*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1993.
- HRBÁČEK, Josef. *Úvod do studia českého jazyka*. Praha: Karolinum, 1997.
- HUBÁČEK J., E. JANDOVÁ a J. SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. 1. vyd. Opava: OPTYS, 1996.
- CHLOUPEK, J. et al. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991.
- JUNKOVÁ, Bohumila. *Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991.
- KARLÍK, P. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha: NLN, 2003.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005.
- LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. nezm. vyd. Praha: Academia, 1971.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN, 1972.

VORÁČ, Jaroslav. *Nářečí*. In KLIMEŠ, Lumír a kol. *Západočeská vlastivěda - Jazyk*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1992.

Bakalářské práce:

JANEČKOVÁ, Lucie. *Analýza nářečí v obci Bechyňská Smoleč*. České Budějovice, 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav bohemistiky.

SOMMEROVÁ, Eva. *Běžná mluva v obci Bolešiny*. České Budějovice, 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav bohemistiky.

Elektronické zdroje:

BYSTRICE NAD ÚHLAVOU. hrady.cz [online]. ©1995-2014 [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: www.hrady.cz/?OID=1302

ČEČELOVICE. cecelovice.cz [online]. [cit. 2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.cecelovice.cz>

Ještě o hrnčířském namšívání. NŘ 12, 1928. [online], [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2500>

KARTOTÉKA NLA. [online], [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://bara.ujc.cas.cz>

KASEJOVICE. části - občanská vybavenost kasejovice.cz [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.kasejovice.cz/cs/mestsky-urad/R42-A0/>

KOTT, František. *Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta* [online], [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://kott.ujc.cas.cz>

PARAČOV. Úvodní stránka. paracov.cz [online]. 2013 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.paracov.cz>

ŠKVOŘETICE. O obci. obecskvoretice.cz [online]. 2010 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.obecskvoretice.cz/obec/o-obci/>

III. PŘÍLOHY

TEXT Č. 1

Konec války

mluvil: František Grassel, narozen 1912

Bystřice nad Úhlavou, okres Klatovy

1. Diš už bil konec, ňák už na jaře, to bilo ťich Němců plní silnice. Jo, to víš, že aut už
2. moc nemňeli, jo, a hlavně benzín ten nemňeli, tak bilo dicki auto celí plní ťich
3. Němců, viseli na sajtnach a taki zvenku na dveřích, drželi se, abi nespadli, a na
4. motorkach taki jeli štirí, pjet, no co se vešlo. Taki ňákej oficír, ňák mu došel benzín,
5. tag mu k tomu jeho malímu autu mušeli připřahnout koňe a mušeli ho tahnout koňe.
6. No a nejvíc jich, to víš, šlo pjekně po svích, f takovím zmatku a kvéri a jinej ten
7. vojenckej vercajk toho bilo plno naházeního ve škarpach, no už jim to k ničemu
8. nebilo, ťim už bilo fšecker jedno, ti už chtěli akorát utíct k Američanom, už holt bil
9. s ňima konec. A hele, strach mňeli, to bilo na ňich vidět, jak se bojí, drželi se v houfu
10. a jakí ťe bili najednou takoví slušní. A to víš, Američaňí, ti furt s letadlama do ňich,
11. lítali támle nad Zelenou a nad Nejřkem, vobčas hodili ňákí bombi, hlavně ale šli po
12. mašinach, po lokomotívach, říkalo se jim hloupkaří, taki házeli takoví prouški jako
13. vot čokoládi, jako stanijol, ale to házeli ti velkí, ti bombardáci, jak
14. rozbili f Klatovech nádraží.

TEXT Č. 2

Učednická léta

Mluvil: Josef Štěrba, narozen 1913

Čečelovice, okres Strakonice

1. A: No, diž mne bilo štrnást rokúch, šel sem do učeňi, tadi do Chanouc. Pješki sem
2. choďil vosum kilometrúch. Po starím d'edovi sem zd'edil vercajch, širočinu, nákej
3. hoblík a pilku. Otec mne dal starí perka, to jako boti. Tak sem bil vipravenej.
4. B: A u koho to bilo?
5. A: U Pavlovského, Chanovice. Provozovnu sme mňeli pot širím nebem, jako u
6. tesařského mistra. Tuten mistr bil tesařskej. V bejvalej hájovně mňel provozovnu.
7. První práce bila moje - vopatrovat d'eři a napás kozu. Současne u paňi mistroví se
8. učili švadlenou nekolig d'efčat, aňi nevim kolik. Jelikoš sem bil hodně malej, tag mne
9. šidili. Něgdi mi sňedli svačinu, jindi zašili rukávi, diš sem chvátal domu s práce. Moje
10. zdrava bila kus chleba, kerej sem mňel zavázanej f šátku. To víš, modz dobře sem se
11. nemňel. Po roce mne otec vopstaral kolo, tak to bilo snaší.
12. B: Jak to bylo dál?
13. A: Jako učeň sem musel d'elat fšeckeri polňi práce, kerí vobhospodařoval mistrúv
14. bratr, kerí tam d'elal part'áka. Současne bil kostelňíkem, tagže sme mušeli na faře
15. sekad dříví, něgdi i zvoňit. Ešče sme mušeli mlát'it vobilí cepama. Ti lumpárni ťi
16. povídat nebudu, co sme tam d'elali. To sem třebas jednu vet kozu k puklovi. A jel
17. sem na kole. A tu kozu sem mňel přivázanou a hnal sem jí přet sebou. Asi sem jí
18. uhnal a vona druhej den chcípla. Tak sem tam strávil desed let. To už ze mne bil, jak
19. se říká: dokonalej, dovopravďickej tesař. Tag sem vodjel do Prahi jako tovariš, gde
20. sem získal velikou prakci.

21. B: Kde jste to dělal?

22. A: Braun, mistr Braun, mistr tesařskej. Ja, že sem tam vodjel vosumatřicátím roce.

23. Taki sem se tam vožeňil. Diš přišli Němci, tak sme se vrátili do rodní vopce.

24. Dělal sem u firmi Latman jako přední d'elník a pag jako mistr. Po likvidaci

25. soukromího podňiku, jo, to převzal podňik Armastaf, gde sem d'elal vedoucího

26. tesařského střed'iska. Po delimitováňi Armastavu podňiku přešel k stavebňímu

27. podňiku, gde sem pracoval jako samostatnej střed'iskáň. I gdiš sem nemňel žádní

28. vodborní vzd'eláňi, višel sem s vobecní školi, tak sem se dopracoval do funkce

29. stavbivedoucího.

30. Tak sem pokračoval vot podňiku k podňiku, vod d'elníka k part'ákovi,

31. vot part'áka ke střed'iskáňovi a pak ke stavbivedoucímu. Dělal sem práce rúzní:

32. zedňickou, tesařskou, něgdá taki zámečnickou. Taki sem bil potom vihodnocenej.

33. Mám tadi taki ti, jak se to řekne, medále. Túdle je mám skovaní, f šuplet'i.

TEXT Č. 3

Stěhování

Mluvila: Josefa Kozlová, narozena 1911

Kasejovice, okres Plzeň-jih

1. Tak si přečtafte, von se má Pepík s'ehuvat, jo, von muší ject s Kasojc do Plzně.
2. Halet', ráno, dopolodne, že přijede sem a že muší bejt na noc f Plzňi, že v devjet hod'in
3. čeká komis celá na ten bit, že ho muší vodevřít, jo, a vokázat mu to, kam se bude
4. s'ehuvat. No a f outerej jede zase spátki.
5. Tudle ráno t'e du, stávam, eš'ťe ani naíst sem se nest'ihla, a tadi vid'im t'e auto,
6. takle. Tak sem se t'e lekla, křičim, co se stalo. A von, jako Pepík, poidá: „Dostal sem
7. telegram, tadi s Kasojc.“ Mu to přišlo sem, víš. A že abich jela s nim, ale kdit' ví, že
8. sem celá marodná, že krs ti nemoce nemůžu ňikam. Kdit' m'ne vzala ráno hlava, buť je
9. to ta migréna, nebo jak tomu říkaji, ale vona, jako dochtorka, mi říkala, že je to vot
10. páteře. Todleto mi dala pro bolest'e. To sem na svjet'e nevid'ela, kdit' to jagživo
11. nebejvalo, já to aňi jagživa neslišela. Abi ňekdo m'nel krčňi páteř a... Líki mi
12. nepomáhali, i francufku sem si koupila, mažu si to francufkou. Tudle ruku sem vám
13. m'nela voteklou. Dochtorka mi říkala, kdiž máte reuma, nesmíte to máčet, ti ruce. Já
14. sem šla g dochtorce, sed'í tam asi šej ženckejch a štiri muskí a poidá: „No, tak šichňi
15. pojte na ti inekce proti křipce.“ ňikommu se ňic nestalo a já sem t'e ležela mrtvola. A
16. vot tí dobi nestojim za ňic, skoro mjesíc je to. Ale že tamt'im neňi ňic, t'im ženckim.
17. Ležela sem f sedňici furt, skorem aňi roužnout sem si nemohla, no, nechť'ela sem
18. ňikoho vopt'ežovat. Tudle soused'i mi přišli pomoct, kdepag já bich si ňeco uvařila,
19. ňejakí ídlo, já sem mušela porád ležet. Aňi vajdlink bich neunesla a aňi vodu. Tadi

20. susedovo kluk, Petr Voříškojc, chudák mi furt pro ní mušel choďit a nakoupit mlíko
21. a chleba a co sem eš'e potřebovala. A Pepík přiject nemoch krs to s'ehuvání, to víš,
22. čekal na bit, tolig rokuch a ted' bi mu to uteklo, ten bit. Prej je krásnej, tři sedňice
23. takoví velkí, kuchiň taki, no, to tam mušel bejt a nemoch sem ject.

TEXT Č. 4

Práce v JZD

Mluvila: Marie Homolková, narozená 1903

Paračov, okres Strakonice

1. Přijeli vazákama na pole, třebas dvě nebo tři, to nebil kombajn, to bil vazák,
2. kterej házel, lítali vod něj zavázání snopi. A mi sme šli a stavjeli sme do kopiček.
3. Deset snopů sme dávali do kopičky a jeden na klobuk. Ten sme dali navrch, abi kdibi
4. náhodou přšelo a bili kroupi, tak abi ti klasi neumlát'ili. Tak sme dali ten, sme říkali,
5. na klobuk, ten navrch, rozčapejřili sme ho takle a posad'ili nahoru.
6. Potom se to zavjelo, nakládalo se to na vozi, vozilo se to do stodol, tam sme to
7. zase muřeli sundavat, vrstvovat, skládat... to bila práce. Tak to šlo pořád. Potom se
8. zase mlát'ilo, zas ven s tím, zas na mlata a zajs sláma spátki do stodol.
9. A sena to si mňela taki tak. Z jední louki sme šli na druhou. Na jednej sme
10. skopili, na druhej sme zas rozhazovali, voralo se, řádkovalo se, no a to šlo furt,
11. z jední louky se choďilo na druhou.
12. A taki na brambori co sme se nachod'ili. To bilo dňí, přes třicet, hodně dňích,
13. denodeňe, furt hlavu v zemi. Brambori sme sbírali do sudňích, jezďili při nás vozi a
14. muskí nám je visejpali a mi sme furt zbírali.
15. Co sme se nadřeli taki s hnojem. Ručně sme nakládali hnoje po těch chalupách,
16. po těch barákách. Voňi nám tam zatahli vús a mi sme nakládali. Hnuj sme nakládali
17. ručně vídlema. Bilo víc druhú vídlí. Snopofki bili dvourořki na snopi a todle bili
18. čtverohí vídle na hnuj. A pak bili ešťe třírohí, s řema se kopilo na lukách.

TEXT Č. 5

Návrat z tancovačky

Mluvila: Marie Primasová, narozená 1913

Škvořetice, okres Strakonice

1. No to víš, to sme neseďeli za stolem, to sme stáli v jednej řadě a diž začali hrát,
2. tak klucí se rospřehli a kterou cht'eli, tak co nejdříf abi bili u ní. Jinda se neseďeló,
3. gdépák. A diš sme dotancovali, tak sme se srazili do jednoho houfu a klucí zas do
4. druhího houfu, nó, to víš, někerí stáli u pípi, kerí bili vochmelkové. Diž začali hrát,
5. tag zase znova. To se tenkrát hrálo hned ve dvje hod'ini votpolodne, to uš se hrálo a
6. tancovalo se furt. Nó, taki do noci, no.

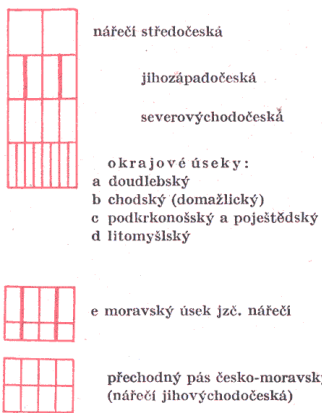
7. A jednou sem šla s t'ím mim bratrem, mňeli sme tetu támle v Drhovli aš, tak
sme 8. tam šli na posvícenskou. A von taki se rád napil, víš. Diš se dicki vopil a něgde
9. zvoestal třeba seďet nebo ležet, tak si právje uhnal tu tuberkulózu. Nó, šli sme tam
10. pješki, já sem sloužila v Radomišli a von pro mňe zajel, von jel na kole a na tom
11. rámu mňe dicki kousek svez, diš to bilo z vršku, tak sem si sedla na ten rám a svez
12. mňe. Přece jenom že sme tam bili dříf. A to nebili takovídle silnice, to bili eš'e cesti
13. kameňití a po mezích sme kolikrát šli a tak. Nó, tak sme šli k tej tet'e a tam sme bili
14. na vobjeďe a votpolodne sme šli tancovat. Já povídám: „Hele, Franto, ne abisi se
15. vopil diš mňe povezeš, tak abisme něgde nespadli.“ Jó, panečku, von za chvíli bil
16. vopilej a diž uš sme cht'eli jít domu, bilo asi devjet nebo deset hod'in. Panebóže, von
17. vůbec na to kolo nemoh vlest, jag na to vlez, jak sem si na to kolo sedla, tak sme se
18. zvrhli. Tak povídám, človječe, to uš s toho nebude nič. Jéžišmarjá, a víš, jaká je to
19. dálka? Povídám, tag jet' pomalu, já pudu pješki a nesmíš mňe uject, protože já bich
20. se bála. No, tag já prej pojedu pomálu. To víš, přece jenom sám na tom moch seďet,

21. ale mne už vest nemoch, protože se mu motala palice. Nó, tag dobře. Tag von jel
22. přede mnou pomalu, ale já sem ho vůbec neviděla, to víš, diť to bilo v noci, bila taki
23. tma a diš sou posvíceňi, tag už je to na zimu, to víš, už je tma brzi. Šla sem přes ten
24. les, to víž, jak sem šla richle. A teďka von si spomněl, že pude ešće do Turní, vono
25. bilo taki f Turnej posvíceňi. Tam sme přišli, to už bilo možná jedna hodina nebo
26. dvje v noci. A von tam mňel holku, f tej Turnej. A vona, tojť se ví, von diš se dicki
27. něgda vopil, tag vona se na něj viflajzla, našla si jiního, a tenkrát tam mňela jiního a
28. vón potom, diš sme šli domú, tak sme přišli za tu Turnou, von si tam sed na kamen a
29. brečel. A já poam: „Vikašli se na ní, diš t'e nechala, tak se na ní vikašli a pót.“ Von
30. tam seďel a necht'el jít. Tag já sem povídala: „Já už domú nepudu si lehnout, já pudu
31. rovnou do tí Radomišli.“ Dovedej si přetstavit, co to ale musí bejt kilometrú. A teť,
32. jak sem sloužila u t'ech Čemusú, tak sem tam přišla, vono už bilo hnedle svjetlo. Tak
33. už sem si vůbec nelehla, už sem začala vařit sňídani.

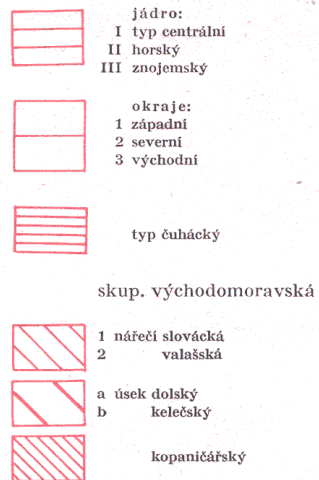
MAPKA NÁŘEČÍ
ČESKÉHO JAZYKA

skupina česká

skupina hanácká

skupina lašská (slezská)

